

თბილისის
ვანო
სარაჯიშვილის
სახელობის
სახელმწიფო
კონსერვატორიის
ტრადიციული
მრავალხმიანობის
კვლევის
საერთაშორისო
ცენტრის
ბიულეტენი

თბილისი. ივნისი, 2013

№ 14

ახალი ამბები

საქართველოს ეთნომუსიკალური ცხოვრება

დომიტრი არაყიშვილის საიუბილეოდ

უცხოელი ეთნომუსიკოლოგები
იზალი ზემცოვსკი

უცხოური მრავალხმიანობა
მარაკეშის ჯემაა ელ-ფნას ქაოსური
კულტურა

ქართველ ბავშვთა ფოლკლორული
ანსამბლები
„მართვე“, „მძღვევარი“, „ერქვანი“,
„ლაშარელა“

ექსპედიციის დღიური
ექსპედიცია აჭარაში

უცხოური ფოლკლორული ანსამბლი
ჯგუფი „საუსეიას“ ლატვიიდან

ქართული სიმღერის მოამაგეები
ერქომაიშვილები

უცხოელები ქართული ფოლკლორის
შესახებ
პიტერ გოლდი – ქართული მუსიკალური
ფოლკლორი თურქეთიდან

ქართული კულტურისა და მეცნიერების
კერები
სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს
ეროვნული მუზეუმი

ქართული სიმღერის უცხოელი
შემსრულებლები
ანსამბლი „დარბაზი“ კანადიდან

ძველი პრესის ფურცლებზე
კახი როსებაშვილი
„უამსიმღეროდ ვერ ვიცხოვრებდი“

გამოსმაურება წიგნზე: „ექო
საქართველოდან“

ერთი სიმღერის ისტორია
„ურმული“

ახალი ამბები

საქართველოს ეთნომუსიკალური ცხოვრება (იანვარი-ივნისი, 2013)

18.04.2013 – ICTM (OJNEMKO) ტრადიციული მუსიკის საერთაშორისო საბჭოს) ბიულეტენში რუბრიკით – *ეროვნული და რეგიონული წარმომადგენლების ანგარიში*, გამოქვეყნდა ინფორმაცია ქართულ ეთნომუსიკოლოგიურ ცხოვრებაზე. ზოგადად, აღნიშნული რუბრიკა მოიცავს მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებისა და რეგიონების ეთნომუსიკოლოგიურ სიახლეებს (<http://www.ictmusic.org/publications/bulletin-ictm>)
Vol. 122, April 2013, pages 44-50)

ფესტივალები და კონფერენციები

12.03.2013 – დ. შოსტაკოვიჩის სახელობის სანკტ-პეტერბურგის აკადემიური ფილარმონიის დიდ დარბაზში, საერთაშორისო ფესტივალის ფარგლებში „მართლმადიდებლური მუსიკის აკადემია“, გაიმართა ალექსანდრე ნეველის ლავრის 300 წლისთავისადმი მიძღვნილი დიდმარხვის კონცერტები, რომელთა შორის ერთ-ერთი იყო ანსამბლ „ბასიანის“ სოლო კონცერტი.

20-23.03.2013 – გერმანიის ქალაქ ბამბერგში გაიმართა OJNEMKO ტრადიციული მუსიკის საერთაშორისო საბჭოს (ICTM) ხალხური მუსიკალური საკრავების შემსწავლელი ჯგუფის მე-19 საერთაშორისო სიმპოზიუმი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ქართველმა მკვლევარებმა: მუსიკოლოგიის დოქტორმა ნინო მახარაძემ და ბათუმის ხელოვნების უნივერსიტეტის სპეციალისტმა – ლოლიტა სურმანიძემ.

4-5.04.2013 – პარიზში გაიმართა OJNEMKO არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის საკონსულტაციო საბჭოს შეხვედრა, რომელშიც მონაწილეობდა ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის ხელმძღვანელი, პროფ. რუსუდან წურწუშია.

6-7.04.2013 – პარიზში, *La Maison des Cultures du Monde*-ს სცენაზე მსოფლიო კულტურის სახლის მიერ მოწყობილი მე-17 ფესტივალის – Festival de L'Imaginaire – ფარგლებში სვანურმა ანსამბლმა „რიპომ“ სოლო კონცერტი გამართა.

19.04.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ისტორიის მუზეუმში გაიმართა IV საერთაშორისო სამუსიკისმცოდნეო სტუდენტური კონფერენცია-კონცერტი.

20-22.05.2013 – ქ. ბათუმში ჩატარდა XXI საუკუნის მუსიკის საერთაშორისო ფესტივალი.

24.05.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მიმართულებამ გამართა დ. არაყიშვილის დაბადებიდან 140-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი ახალგაზრდა ეთნომუსიკოლოგთა კონფერენცია და ფოლკლორული კონცერტი.

30.05.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის საეკლესიო მუსიკის მიმართულების, წმ. გიორგი მთაწმინდელის სახელობის საეკლესიო გალობის უმაღლესმა სასწავლებელმა და საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო გალობის ცენტრმა კონსერვატორიაში ჩატარა სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე – საეკლესიო გალობა – ტრადიცია, კანონიკა, შემსრულებლობა.

31.05.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის სტუდენტთა სამეცნიერო საზოგადოებამ ჩატარა სტუდენტთა ყოველწლიური სამეცნიერო კონფერენცია.

კომპაქტდისკები, მასტერ-კლასები, ლექციები და სხვ.

6.01.2013 – ანსამბლმა „შავნაბადამ“ გამოსცა ქართული გალობის სასწავლო CD (მწუხრი).

20-21.05.2013 – იორკის უნივერსიტეტის (კანადა) პროფესორმა რობ სიმსმა ტმესც-ის მოწვევით თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში ჩატარა ორი ლექცია: 1. „ირანული სიმღერების პოეტიკა და მუჰამედ რეზა შაჰარიანის სიმღერები“ – ისტორიული, პოლიტიკური, პოეტური ასპექტები, ნარატიული შემსრულებლობა, ინდივიდუალურისა და კოლექტიურის ბალანსი ტრადიციაში, ტრადიციულობისა და თანამედროვეობის ურთიერთკავშირი, მუსიკის იმპროვიზაციული შესრულება; 2. „დასავლეთ აფრიკული ინსტრუმენტული პოლიფონია“ – განაში, სენეგამბიაში, გვინეასა და მალიში მცხოვრები მანდეს ხალხის დასარტყამი საკრავების სტრუქტურა, თაობიდან თაობაზე გადაცემა, მისი კულტურული კონტექსტი და კორას - მანდეს ბარბითის (harp-lute) პოლიფონიური ასპექტები.

ყურადღება გამახვილდა ეთნომუსიკოლოგიური კვლევის ახალ მეთოდებსა და მიდგომებზე.

ექსპედიციები

2013 წლის აპრილი – ჩატარდა თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ქართული სალხური მუსიკალური შემოქმედების მიმართულების მუსიკალურ-ფოლკლორული ექსპედიცია აჭარაში. ექსპედიციის ხელმძღვანელი ამავე მიმართულების დოქტორანტი, თეონა რუსაძე იყო, წევრები – ეთნომუსიკოლოგიის მიმართულების მაგისტრანტები – თეონა ლომსაძე და სოფო კოტრიკაძე.

გასტროლები

7-15.01.2013 – ანსამბლი „რუსთავი“ ტაივანის საბალეტო თეატრის დასთან – „Cloud Gate“-თან ერთად იმყოფებოდა მაღაიზიის დედაქალაქ კუალა ლუმპურში, სადაც მაღაიზიის კულტურის სასახლეში – “Istana Budaya” ჩაატარა კონცერტები.

16-20.01.2013 – ანსამბლმა „რუსთავმა“ ჩაატარა კონცერტები სანკტ-პეტერბურგსა და ნოვგოროდში.

29.01-4.02.2012 – ანსამბლი „რუსთავი“ საგასტროლოდ იმყოფებოდა კუნძულ სარდინიაზე.

16-25.02.2013 – ანსამბლი „რუსთავი“ ტაივანის საბალეტო თეატრის დასთან – “Cloud Gate“-თან ერთად იმყოფებოდა ტაივანის დედაქალაქ ტაიფეიში, სადაც მონაწილეობა მიიღო ტაივანის ნაციონალურ თეატრში გამართულ ხელოვნების საერთაშორისო ფესტივალში.

3-12.04.2013 – ანსამბლმა „რუსთავმა“ ჩაატარა სოლო კონცერტი ქ. მოსკოვის “Crocus City Hall”-ში.

19-20.05.2013 – ანსამბლმა „მე რუსთველი“ სოლო კონცერტები გამართა უკრაინის ქალაქ კრივიო-როვში.

1.06.2013 – ანსამბლები „თუთარჩელა“ და „მე რუსთველი“ მიწვეული იყვნენ სომხეთის ქალაქ იჯევანში, სადაც სოლო კონცერტი გამართეს.

კონცერტები და საღამოები

20.01.2013 – თბილისის კონსერვატორიის მცირე დარბაზში გაიმართა ქრისტეშობისადმი მიძღვნილი სიმღერა-გალობის კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს თბილისის ფოლკლორულმა ანსამბლებმა.

2.02.2013 – სოფელ კიკეთში, წმ. ექვთიმე ღვთისკაცის სახელობის ეკლესიაში ჩატარდა საზეიმო წირვა წმ. ექვთიმე აღმსარებელის ხსენების დღესთან დაკავშირებით, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს სხვადასხვა ფოლკლორულმა და მგალობელთა გუნდებმა: „აღსავალი“, „ბასიანი“, „დიდგორი“, „იალონი“, „გორის ბავშვთა გუნდი“.

10.03.2013 – გორის რაიონის სოფელ ნიქოზში, ნიქოზისა და ცხინვალის მიტროპოლიტის, მეუფე ისაიას რეზიდენციაში ანსამბლმა „დიდგორმა“ პროექტის „ჩემო კარგო ქვეყანავ“ ფარგლებში სოლო კონცერტი გამართა.

10.05.2013 – „თბილისის მუსიკის კვირეულის“ ფარგლებში ანსამბლმა „დიდგორმა“ სამეფო უბნის თეატრში კონცერტი გამართა.

11.05.2013 – თბილისის ეთნოგრაფიულ მუზეუმში ჩატარდა ახალი ღვინის ფესტივალი, რომლის გახსნაშიც მონაწილეობდა ანსამბლი „დიდგორი“.

24.05.2013 – საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი კვირეულის ფარგლებში ქ. ბოლნისის კულტურის სახლში გაიმართა ქართული ტრადიციული მუსიკის საღამო, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს მოწვეულმა და ადგილობრივმა ანსამბლებმა და ცალკეულმა შემსრულებლებმა.

26.06.2013 – ქ. რუსთავის ცენტრალურ მოედანზე გაიმართა საქართველოს დამოუკიდებლობის დღისადმი მიძღვნილი კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ანსამბლებმა „თუთარჩელამ“ და „მე რუსთველმა“.

9.06.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდ დარბაზში გაიმართა ანსამბლ „შაენაბადას“ სოლო კონცერტი.

15.06.2013 – ანსამბლმა „თუთარჩელამ“ გამართა სოლო კონცერტი „აღპებიდან კავკასიონამდე“ ქ. რუსთავის დრამატულ თეატრში.

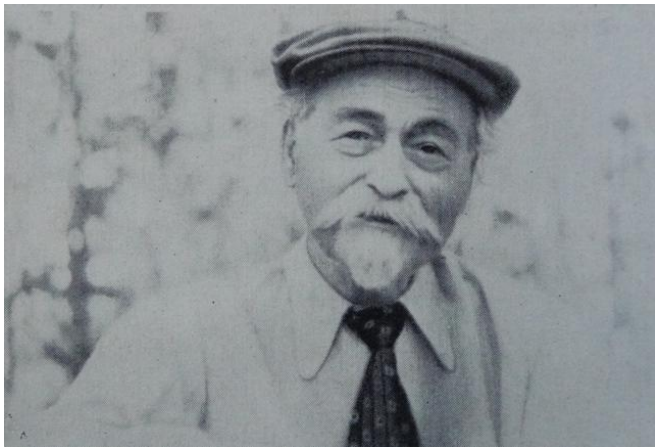
18.06.2013 – თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდ დარბაზში გაიმართა კომპაქტ-დისკის „100 ხალხური სიმღერა და საგალო-

ბელი“ პრეზენტაცია-კონცერტი ანსამბლ „ბასიანის“ მონაწილეობით.

საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრმა განახორციელა არა ერთი საინტერესო პროექტი (დაწვრილებით იხილეთ სიახლეები www.folk.ge).

მოამზადა მაკა ხარძიანმა

დიმიტრი არაყიშვილის საიუბილეოდ (1873-1953)

დიმიტრი არაყიშვილი

წელს დიმიტრი არაყიშვილის საიუბილეო წელია – მისი დაბადებიდან 140, გარდაცვალებიდან კი 60 წელი გავიდა, თუმცა მეცნიერის თითქმის საუკუნეხანგრძლივად გაკეთებულ დასკვნებს აქტუალობა არც დღეს დაუკარგავს. სწორედ ამიტომ, დ. არაყიშვილის სამეცნიერო ნაშრომები დღემდე ქართველი ეთნომუსიკოლოგების ერთ-ერთი დასაყრდენია.

სულ ცოტა ხნის წინ თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მიმართულებაში ჩაატარა ახალგაზრდა ეთნომუსიკოლოგთა კონფერენცია, რომელიც დიმიტრი არაყიშვილის იუბილეს მიეძღვნა. წარმოდგენილი ნაშრომები ღვაწლმოსილი მეცნიერის მიერ XX საუკუნის დასაწყისში საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მოგროვებული საექსპედიციო ჩანაწერებისა და მათი კომენტარების განხილვას ეძღვნებოდა. ეს არის ფასდაუდებელი მასალა, რომლის კვლევა კიდევ ბევრ მეცნიერს მიიყვანს საინტერესო და მნიშვნელოვან დასკვნებამდე.

ქართული პროფესიული მუსიკის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, კომპოზიტორი, მუსიკისმცოდნე-ეთნოგრაფი, პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე, საქართველოს სსრ სახალხო არ-

ტისტი (1929), საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი (1950), სსრკ-ის სახელმწიფო პრემიის ლაურეატი (1950) დიმიტრი არაყიშვილი 1873 წელს დაიბადა ვლადიკავკაზში. სიტკბუკის წლები მან ჩრდილოეთ კავკასიაში – არმავირსა და ეკატერინოდარში (ახლანდელი კრასნოდარი) გაატარა.

მუსიკისადმი სიყვარული არაყიშვილს გაუღვიბა ლ. აღნიაშვილის ქართულმა გუნდმა (ხელმძღვანელი ი. რატილი), რომელსაც პირველად 1890 წელს მოუსმინა არმავირში. 1894-1901 წლებში არაყიშვილი სწავლობდა მოსკოვის ფილარმონიული საზოგადოების სამუსიკო დრამატულ სასწავლებელში, რომელიც წარმატებით დაამთავრა ა. ილინსკის (კომპოზიცია), ს. კრუგლიკოვის (თეორიული საგნები) და ვ. კესის (დირიჟორობა) ხელმძღვანელობით.

მოსკოვში ყოფნის წლებში (1894-1918) არაყიშვილი დაუხლოვდა ცნობილ რუს მუსიკოსებსა და მეცნიერებს (ს. ტანეევი, ა. კასტალსკი, მ. იპოლიტოვიჩანოვი, ს. პასხალოვი, მ. პიატნიცკი). ხალხური მუსიკალური შემოქმედებისადმი ინტერესმა ის მჭიდროდ დააკავშირა მოსკოვის უნივერსიტეტის სამუსიკო-ეთნოგრაფიულ კომისიასთან, რომლის დავალებით არაყიშვილმა ოთხი (1901, 1902, 1904, 1908) სამეცნიერო ექსპედიცია მოაწყო საქართველოს სხვადასხვა რაიონში და მოაგროვა დიდძალი მუსიკალური მასალა (500-ზე მეტი ხალხური სიმღერა), რომელიც შემდეგ ვრცელი გამოკვლევითა და კომენტარებითურთ სამ დიდ კრებულად გამოსცა. „ქართული ეროვნული ერთხმოვანი სიმღერები“, „ქართული მუსიკა“, „ქართული სამუსიკო საკრავების აღწერა და გაზომვა“, „რაჭული ხალხური სიმღერები“, „სვანური ხალხური სიმღერები“, „დასავლეთ საქართველოს ხალხურ სიმღერათა კილოს წყობა“, ცალკეული ნარკვევები ქართლ-კახურ, იმერულ, ჩრდილო-კავკასიურ მუსიკაზე და ა.შ. – ასეთია მოკლე ჩამონათვალი დ. არაყიშვილის ფოლკლორისტული ნაშრომებისა, რომლებითაც მან საქვეყნოდ წარმოაჩინა ქართული ხალხური მუსიკის მრავალფეროვნება და თვითმყოფადობა და საფუძველი ჩაუყარა ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების კვლევას.

1906 წელს არაყიშვილმა მოწინავე რუს მუსიკოსებთან ერთად დააარსა „სახალხო კონსერვატორია“, სადაც თვითონაც ასწავლიდა. ორი წლის შემდეგ არბატის უღარიბესი მოსწავლეებისათვის მან გახსნა უფასო სამუსიკო კურსები. მისი პირადი თაოსნობითა და ღვაწლით 1908 მოსკოვში გამოვიდა პროგრესული ჟურნალი „მუსიკა ი ჟიზნ“, რომელსაც რამდენიმე წლის განმავლობაში თვითონვე რედაქტორობდა. ამავე პერიოდში იგი აქტიური წევრი იყო მოსკოვის „მეცნიერების,

ხელოვნებისა და ლიტერატურის ქართული საზოგადოებისა“, რომელსაც სათავეში ედგა ა. სუმბათაშვილი-იუჟინი.

საზოგადო, პედაგოგიურ და მეცნიერულ მოღვაწეობას არაყიშვილი დაძაბულ შემოქმედებით – კომპოზიტორულ მოღვაწეობას უთავსებდა. ამ პერიოდს განეკუთვნება მისი ოცზე მეტი საუკეთესო რომანსი, ოპერა „თქმულება შოთა რუსთაველზე“ (1904), რომელიც 1919 წელს თბილისის ოპერის თეატრის სცენაზე დაიდგა, სიმფონიური სურათი „ჰიმნი ორმუხვს“ („საზანდრებს შორის“, 1911) და საგუნდო ნაწარმოებები.

1918 არაყიშვილი საქართველოში გადმოსახლდა და მთავარ ამოცანად მუსიკოსთა ახალგაზრდა კადრების მომზადება დაისახა. 1921 წელს თბილისში მისი უშუალო ინიციატივით დაარსდა მეორე კონსერვატორია. ორივე კონსერვატორიის გაერთიანების შემდეგ (1923 წელი) იყო კონსერვატორიის დირექტორი, კათედრის გამგე, საკომპოზიციო ფაკულტეტის დეკანი. 1932 იგი სათავეში ჩაუდგა საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირს. საბჭოთა პერიოდში არაყიშვილის შემოქმედება გამდიდრდა სხვადასხვა ჟანრის ნაწარმოებებით (კომიკური ოპერა „დინარა“, სიმფონიები, კანტატა).

არაყიშვილის მემკვიდრეობის ყველაზე ვრცელი და მნიშვნელოვანი სფეროა კამერულ-ვოკალური ლირიკა. ამ ჟანრში კომპოზიტორმა ჭეშმარიტად კლასიკური მნიშვნელობის ნიმუშები შექმნა.

უფროსი თაობის სხვა ქართველ კომპოზიტორებთან ერთად (მ. ბალანჩივაძე, ზ. ფაღლიაშვილი, ნ. სულხანიშვილი, ვ. დოლიძე) არაყიშვილი აღიარებულია ეროვნული საკომპოზიტორო სკოლის ფუძემდებლად.

დ. არაყიშვილის ძირითადი ფოლკლორისტული ნაშრომები:

ქართული ეროვნული ერთხმოვანი სიმღერები. თბილისის და ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლებისათვის. (1905). წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამოცემა №73. ტფილისი: მსწრაფლ-მბეჭდავი ა. ქუთათელაძისა (ქართულ ენაზე) **ქართული მუსიკა.** (1925). თბილისი: მეცნიერება საქართველოში. ქუთაისი: ადგილობრივი მეურნეობის სტამბა (ქართულ ენაზე)

ხალხური სამუსიკო საკრავების აღწერა და გახომება. (1940). თბილისი: ტექნიკა და შრომა (ქართულ ენაზე)

რატული ხალხური სიმღერები. (1950). თბილისი: ხელოვნება (ქართულ ენაზე)

სვანური ხალხური სიმღერები. (1950). თბილისი: ხელოვნება (ქართულ ენაზე)

დასავლეთ საქართველოს ხალხურ სიმღერათა კილოს წყობა. (1954). თბილისი: ხელოვნება (ქართულ ენაზე)

Краткий очерк развития Грузинской, карталино-кахетинской народной песни, с приложением нотных примеров и 27 песен в народной гармонизации; О грузинской духовной народной музыке, с приложением напевов на литургии св. Иоанна Златоустаго. (1905). Москва: Типография К. Л. Меньшова (რუსულ ენაზე) **Народная песня Западной Грузии (Имеретии).** С приложением 83 песен в народной гармонизации. (1908). Оттиски из II т. «Трудов Музыкально-Этнографической Комиссии» (МЭК) И. О. Л. Е., А. и Э.. Москва (რუსულ ენაზე)

Грузинское Народное Музыкальное Творчество (Народная песня Восточной Грузии Северного Кавказа) с приложением 225 песен в народной гармонизации и 39 инструментальных мелодий. (1916). Оттиски из V т. «Трудов Музыкально-Этнографической Комиссии» (МЭК) при Московском университете. Москва: Типография Г. Лисснера и Д. Собко (რუსულ ენაზე)

Грузинская музыка. (1925). Кутаис: Типография Местного Хозяйства (რუსულ ენაზე)

Песни горцев Восточной Грузии. жур. «Советская музыка», 1939, № 4. Москва (რუსულ ენაზე)

Краткий исторический обзор Грузинской музыки. (1940). Тбилиси: Государственное издательство Грузии. Музыкально-Литературный сектор (რუსულ ენაზე)

Обзор народной песни Восточной Грузии. (1948). Тбилиси: Государственное издательство Грузинской ССР (რუსულ ენაზე).

დ. არაყიშვილის ძირითადი მუსიკალური ნაწარმოებები

3 ოპერა, 2 სიმფონიური სურათი, 2 სიმფონია, 1 სიმფონიური სიუიტა, კამერულ-ინსტრუმენტული ნაწარმოებები სიმებიანი კვარტეტისათვის, ჩელო-სათვის, ფორტეპიანოსათვის; საგუნდო ნაწარმოებები, 80-მდე რომანსი და სიმღერა.

იზალი ზემცოვსკი (1936)

შემთხვევითი არ არის, რომ ახალ რუბრიკას – „ცნობილი უცხოელი ეთნომუსიკოლოგები“ მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერთ, იზალი ზემცოვსკით ვიწყებთ – გვეამაყება, რომ იგი ქართული კულტურის მეგობარია. დიას, იგი მთელი ჩვენი კულტურისა და არა მხოლოდ ქართული მუსიკალური ფოლკლორის შესანიშნავი მცოდნე და დიდი მოამაგეა. მისი განსაკუთრებით მჭიდრო ურთიერთობა ყველაფერ ქართულთან გასული საუკუნის 80-იან წლებში დაიწყო, როცა თავისი რეკომენდაციებით დიდად ეხმარებოდა ქართველ ფოლკლორისტებს თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში მრავალხმიანობისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო კონფერენციების ორგანიზებაში.

უფრო მეტიც, მის მიერ 1986 წელს ბორჯომში, საერთაშორისო კონფერენციაზე წაკითხულ მოხსენებაში – „მუსიკალური დიალოგიკის პრობლემა: ანტიფონია და დიაფონია“, მუსიკალური დიალოგიკის მის მიერ ჩამოყალიბებულმა თეორიამ უაღრესად მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა 80-ინი წლების ქართულ ეთნომუსიკოლოგიაზე, განსაზღვრა ედიშერ გარაყანიძისა და იოსებ ჟორდანიას შემდგომი კვლევების მიმართულებები. სხვათა შორის, ისიც აღსანიშნავია, რომ ქართველი ფილოსოფოსის, მერაბ მამარდაშვილის დიდი თაყვანისმცემელი და მისი მემკვიდრეობის უბადლო მცოდნე, იზალი ზემცოვსკი საკუთარი დებულებების ფილოსოფიური დასაბუთების მიზნით, ხშირად მიმართავს ფილოსოფოსის ნააზრევს, რაც ამ ორი დიდი მეცნიერის სულიერ და მენტალურ სიახლოვეზე მეტყველებს.

იზალი ზემცოვსკი ის უცხოელი მეცნიერია, რომელმაც ჯერ კიდევ 80-იან წლებში წინასწარ განჭვრიტა, რომ საქართველო უნდა გამხდარიყო მრავალხმიანობის კვლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ცენტრი, ხოლო 2002 წელს აქტიურად დაუჭირა მხარი თბილისის კონსერვატორიაში ამგვარი ცენტრის ჩამოყალიბებას და დაგვეხმარა თბილისის I საერთაშორისო სიმპოზიუმის ორგანიზებაში. თბილისის სიმპოზიუმებში მონაწილეობით მან, მსოფლიოში გამოჩენილ სხვა მეცნიერთან ერთად, მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრა ამ ფორუმის მეცნიერული დონე.

ფოლკლორისტი და ეთნომუსიკოლოგი, დოქტორი იზალი ზემცოვსკი დაიბადა პეტერბურგში. მისი პედაგოგი იყო ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, რუსეთის ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე, პრფესორი ვლადიმირ პროპი. 1960 წლიდან ზემცოვსკი მუშაობდა პეტერბურგში რუსეთის ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტში, 1994 წლიდან სხვადასხვა კურსი მიჰყავდა აშშ-ის (ლოს-ანჯელესის, ბერკლის, მედისონისა და სტანფორდის) უნივერსიტეტებში. 2006 წლიდან არის სილქ როუდ ჰაუსის – ბერკლის (კალიფორნია) ახალი კულტურული და საგანმანათლებლო ცენტრის ინოვაციური არაკომერციული საბჭოს დირექტორი. იყო ამერიკის ეთნომუსიკოლოგიური საზოგადოების (SEM) წევრი (1969) და UNESCO-ს ტრადიციული მუსიკის საერთაშორისო აღმასრულებელი საბჭოს (ICTM) დირექტორი; ამერიკის იაპ კუნსტის პრიზიორი (Jaap Kunst Prize, 1997); თბილისის ვ. სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიის საპატიო პროფესორი (2006); ამერიკის ბიოგრაფიულმა ინსტიტუტმა იგი 21-ე საუკუნის დიდ მოაზროვნედ დაასახელა (2006); ფუმო კოიძუმის პრემიის ლაურეატი ეთნომუსიკოლოგიაში (Koizumi Fumio Prize for Ethnomusicology, 2011); შეყვანილია *ნიუ გროვის მუსიკისა და მუსიკოსების ლექსიკონის* მე-2 გამოცემაში (ტ. 27, 2001).

დოქტორი ზემცოვსკი ავტორია სხვადასხვა ენაზე გამოცემული მრავალი წიგნისა და 550-ზე მეტი სტატიისა. მათ შორის წიგნებისა – *რუსული გრძელი სიმღერა: გამოკვლევა* (ლენინგრადი, 1967); *ტოროპეტების სიმღერა: სიმღერები მუსორგსკის სამშობლოდან* (ლენინგრადი, 1967); *გლეხური დღესასწაულების პოეზის* (1970); *კალენდარული სიმღერების მელოდიკა* (ლენინგრადი, 1975); *ფოლკლორი და კომპოზიტორი* (ლენინგრადი, 1978); ჩაიკოვსკის საფორტეპიანო კონცერტის *“ვესნიანკას” მელოდიის ნაკვალევზე: ხალხური სიმღერის ისტორიული მორფოლოგია* (ლენინგრადი, 1987); *ბორის ასაფიევი ხალხურ მუსიკაზე* (ალმა კუნანბაევისთან ერთად, ლენინგრადი, 1987); *ებრაული ხალხური სიმღერები:*

ანთოლოგია (სანკტ პეტერბურგი, 1994); *ბორის პუტილოვის ცხოვრებისა და შემოქმედების საგმირო ეპოსი* (სანკტ პეტერბურგი: ევროპული სახლი, 2005); *ზეპირი ტრადიციის სამყაროდან: ანარეკლები* (სანკტ პეტერბურგი, 2006).

განათლება:

1955 – მუსიკალური სკოლის ბაკალავრის დიპლომი, კომპოზიტორი და პიანისტი/სანკტ პეტერბურგის მუსიკალური სკოლა, პროფ. გალინა უსტვოლსკაიას კლასი;

1958 – რუსული ფილოლოგიის მაგისტრი/სანკტ პეტერბურგის უნივერსიტეტი, პროფ ვლადიმირ პროპის კლასი;

1960 – რუსული ეთნომუსიკოლოგიის მაგისტრი/სანკტ პეტერბურგის კონსერვატორია, პროფ. ფიოდორ რუბცოვის კლასი;

1961 – კომპოზიციის მაგისტრი/სანკტ პეტერბურგის კონსერვატორია, პროფ ვადიმ სალმანოვის კლასი;

1964 – ეთნომუსიკოლოგიის დოქტორი (დისერტაცია „რუსული გაბმული სიმღერა“) თეატრის, მუსიკისა და კინემატოგრაფიის ინსტიტუტი, სანკტ პეტერბურგი, რუსეთი

1981 – დოქტორანტურა ეთნოგრაფიასა და ფოლკლორში (დისერტაცია: „კალენდარული სიმღერების მელოდიკა“)/ უკრაინის მეცნიერებათა აკადემიის კიევის ხელოვნების, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის ინსტიტუტი;

1992 – სრული პროფესორი /რუსეთის ხელოვნების ისტორიის ინსტიტუტი, სანკტ პეტერბურგი

1956 წელს მისი პირველი ფოლკლორისტული ექსპედიციიდან დაწყებული მთელი მისი 56 წლიანი მეცნიერული მოღვაწეობა სამ ვრცელ არეალს მოიცავს:

ფოლკლორი და კომპოზიტორი ფოლკლორის წარმოშობის მუსიკოლოგიური კვლევის არა მარტო ტრადიციული ასპექტი, არამედ ინოვაციური მიდგომა – თუ როგორ „ხსნიან“ კომპოზიტორები ფოლკლორსა და მის კანონებს თავის ნაწარმოებებში, აქამდე უცნობი ცოდნა;

რუსული ფოლკლორი (რიტუალი, ლექსი და ეპოსი) ა) თავისი ჟანრების უნიკალურ სისტემასა და ბ) სხვადასხვა ევრაზიულ კავშირებსა და ურთიერთობებში. ზემცოვსკი გვთავაზობს ახალ სამეცნიერო დისციპლინას, რომელსაც უწოდა *ეთნოგეომუსიკოლოგია* და სხვა ახლებურ მიდგომებს, განსაკუთრებით *ხალხური სიმღერის ისტორიულ მორფოლოგიას*. ეს არის 1987 წელს ნაშრომიდან „ჩაიკოვსკის საფორტეპიანო კონცერტის საგაზაფხული სიმღერის ნაკვალევზე“ დაწყებული სერიის დასახელება, ეს გაცილებით ადრე – 1967 წელს დაიწყო მონოგრაფიიდან რუსულ „გაბმულ“ სიმღერაზე; და ბოლოს

ეთნომუსიკოლოგიის ისტორია, თეორია და მეთოდოლოგია. ამ თვალსაზრისით მეც-

ნიერი გვთავაზობს არა რაღაც ახალს – მის საკუთარს, არამედ აკადემიურ წრეებს „უბრუნებს“ ზეპირი მუსიკალური ტრადიციის რუსული აზროვნების უსამართლოდ დაიწვებულ მემკვიდრეობას.

1960-იანი წლებიდან ზემცოვსკი დაინტერესებულია სამეცნიერო კვლევის ფუნდამენტური საკითხებით, რომელსაც მიჰყავს *ბუნების* აღმოჩენამდე, რაც ზეპირი მუსიკალური ტრადიციის ბირთვის წარმოადგენს. მეცნიერს ეს ინტერესი კიდევ უფრო გაუძლიერდა, როდესაც დაიწყო „მუსიკისა და ეთნოგენეზის“ საკითხებზე მუშაობა, ანუ მუსიკის როლის შესწავლა სხვადასხვა ხალხების ეთნიკურ ისტორიაში – ევრაზიის თანამედროვე ეთნიკური რუკის მუსიკალურ საფუძვლებამდე. ამის შედეგად, ზეპირ ტრადიციასა და მუსიკის ისტორიაში მუსიკის როლის გათვალისწინებით, ტრადიციული ანალიტიკური ფოკუსი მუსიკის ისტორიიდან ინაცვლებს მუსიკაზე როგორც ისტორიაზე – როგორც ისტორიულ საბუთზე.

ზემცოვსკის კვლევითი ინტერესები სამი ფუნდამენტური აფორიზმის ირგვლივ ტრიალებს. პირველი ვ.ფ. ოდოევსკის ეკუთვნის: *„ეროვნულობის შეგრძნების გადათარგმნა ტექნიკურ ენაზე“* – ანუ მუსიკოლოგიური ანალიზით არგუმენტირება იმისა, თუ კონკრეტულად რას ეფუძნება ჩვენი ეროვნულობის გრძნობა; მეორე ეფუძნება გოეთეს პერიფრაზს და ფორმულირებულია ეთნოგრაფ ლ.ა. შტენბერგის მიერ: *„ვინც იცნობს ერთ ხალხს, ის არ იცნობს არცერთს“*. აქედან მოდის შედარებითი (განსაკუთრებით – შედარებით-ტიპოლოგიური) კვლევების აუცილებლობა. მესამე კი აღებულია იმავე შტენბერგის დებულებებიდან: *„მთელი კაცობრიობა ერთიანია“*, რაც გულისხმობს, რომ ხელოვნებათმცოდნეობას ძალუძს წამოსწიოს ყველაზე გლობალური საკითხები, რომლებიც საერთოა მთელი კაცობრიობისათვის და ეხება მუსიკალური ხელოვნების სიღრმისეულ არსს.

ზემცოვსკის ეკუთვნის ისეთი ნეოლოგიზმები, როგორცაა: ინტონაციური თეზისი, ინტონაციური ველი, საშემსრულებლო ურთიერთობა, ეთნოსმენა, მელოსფერო, მუსიკალური ნივთიერება, ჟანრის წარმომქმნელი მოდელები, კანტილენა-ნარაცია, მუსიკალური დიალოგიზმი (მუსიკალური დიალოგიკა), ეთნოგეომუსიკოლოგია, მუსიკალური არსებობა, მუსიკალური იდიოზმი, Homo Musicus Totus, Homo Polyphonicus, Homo Musicans Polyethnoaudiens, Homo Lyricus, „ისტორიზმი ნებისმიერ ფასად“.

ეუსურვებთ ბატონ იზალის ჯანმრთელობას, კეთილდღეობას და ვიმედოვნებთ, რომ მომავალშიც გვექნება მასთან თანამშრომლობის ბედნიერება.

მარაკეშის ჯემაა ელ ფნას ქაოსური კულტურა

ბენ უილერი

ხედები, სურნელები, და ჯემაა ელ ფნას (მარაკეშის დიდი ცენტრალური მოედანი, მაროკო) ხმები იწვევს ძლიერ უჩვეულო შეგრძნებებს. ეს გრძნობიერი ტვირთი ართულებს გარშემო მიმდინარე სოციალური, კულინარიული და მუსიკალური მოვლენის სრულად გაგებას. მოდით, ყურადღება მივაპყროთ თითოეულ შეგრძნებას რიგრიგობით.

სურნელები: პატარა კიოსკების მწკრივიდან ნიავის მოტანილი დარიჩინიანი და კოჭიანი ჟენშენის ჩაის სურნელი, ათობით საქაბებედან ამომავალი კვამლი, სადაც შამფურზე წვავენ ცხვრის ხორცის ქაბაბს ზაფრანით, თხის თავების ორთქლი, თურქული ბარდისა და პომიდვრის წვნიანის უზარმაზარ ქვაბების ოხშივარი. . . ხის ოთხთვალეებიდან ჯამებით იყიდება ანისულით შეხავებული ლოკოკინები და ცხარე წიწაკა. მოტიციკლების საწვავის, მტვრისა და ჭუჭყის, სიგარეტის კვამლის სუნი. . .

ხედები: ხალიჩაზე მჯდომარე გველის მომთვინიერებლები, შესვენების დროს კობრებს პატარა დოლებით ფარავენ. გარშემო ჯაჭვებით დაჰყავთ ყველა ზომის მაიმუნი, რომლებიც ფოტოებისთვის პოზირებენ ან პატრონების მიერ შეგულიანებულები ტურისტებს მხრებზე ახტებიან. ჯელაბაში (სქელი, კაპიუშონიანი, გრძელსახელოებიანი ხალათი) გამოწყობილი მოხუცი მამაკაცები ზურგზე ხელებშემოწყობილი მიდი-მოდინან. ყველა ჯურის ტურისტი დახეტილობს ფართოდ გაღებული თვალებით, ემოციებითა და შთაბეჭდილებებით სავსე გამომეტყველებით. ჩირებითა და თხილით სავსე

კიოსკები, გაცვეთილ ხალიჩებზე ფეხმორთხმით მოკალათებული მკურნალი მამაკაცები საპარიდან ბანგით, საკმეველით, გამხმარი ხვლიკებით ვაჭრობენ, კბილის ექიმებს ხონჩები სავსე აქვთ გასაყიდი კბილის პროთეზებით; და რა თქმა უნდა, მუსიკოსები.

ხმები: ჯემაა ელ ფნას მუსიკა მოულოდნელად აგიზგიზდება და ასევე უეცრად ჩაქრება. ეს ყველაფერი შენს გარშემო ხდება, თითოეული ანსამბლის ან სოლო შემსრულებლის მელოდია ერთმანეთს ერწყმის. იმისთვის რომ ამ მუსიკალურ ქაოსში რამე წესრიგი იპოვო, ადამიანმა უნდა გაარკვიოს, რომელ ინსტრუმენტზე და რა ჟანრის მუსიკა სრულდება. ნაშუადღევს, შესაძლოა გაიგონოთ ზურნის გამგმირავი ხმა (ორ ღერიანი ჩასაბერი საკრავი), რომელიც ბრბოს ყაყანს არღვევს. ზურნა და დაირის მსგავსი საკრავი სახელად *ბენდირი* გველების შემლოცველთა საკრავებია. ეს შემსრულებლები უფრო დღისით ჩანან, რაც პრაქტიკული მიზეზებითაა განპირობებული: ღამით ძალიან რთულია მუქკანიან კობრაზე თვალის მიდევნება. ამ ადამიანთა უმრავლესობა ასოცირდება სიდი მუჰამედ იბნ აისას მიერ დაარსებულ ესავას კულტთან. ამ რელიგიური კულტის ზოგიერთი წევრი ცნობილია იმით, რომ გველებს თავს აჭამს, პირში მორიელებს იღებს, უფრო ზომიერი მიმდინარეობა გულისხმობს ამ არსებების მხოლოდ დაცვას ან ყოლას.

გველების შემლოცველები, რომლებიც დღეს ჯამა ალ ფანაზე მართავენ წარმოდგენებს, დგანან ან სხედან 4-5 კაციან ჯგუფებად, ვიდრე ერთი მათგანი უკრავს ზურნას და ატარებს გველის შელოცვის რიტუალს, დანარჩენები მას თნახლებას უწევენ დოლებით ან პატარა ზომის გველებით ხელში ტურისტებთან მიდიან, ფულს ან ფოტოსთვის პოზირებას სთხოვენ. გველების შემლოცველთა ზურნაზე დაკრული მუსიკა დაუდგრომელი და თავშეუკავებელია, ჩვეულებრივ, იწყება დაბალი ბგერით, რასაც მოჰყვება უეცარი ნახტომი ზევით კვინტაზე და ორნამენტებით შემკული დაღმასვლა ტონიკაზე, საიდანაც კვლავ იწყება მელოდიური ციკლი და გრძელდება სანახაობის დასრულებამდე. ჩემს მიერ მოსმენილი მელოდიების ბგერათრივის დიაპაზონი ფრიგიულ კილოს წააგავდა და ასე მიმდინარეობდა (წმინდა, დიდი და პატარა ინტერვალები): პატარა სეპტიმა-ტონიკა-პატარა სეკუნდა- პატარა ტერცია-წმინდა კვარტა-წმინდა კვინტა. მაგრამ არის ასევე სიმღერები გადიდებულ სეკუნდით გამის მე-2 და მე-3 საფეხურებს შორის. ჩემი დაკვირვებით, ნაკლებად გავრცელებულია რამდენიმე ზურნის ერთობლიობა, თუმცა ასეთიც ვიხილე. მუსიკა ჰეტეროფონული იყო: ორივე მუსიკოსი ერთსა და იმავე მელოდიას ასრულებდა

ერთსა და იმავე დიპაზონში სხვადასხვა ორნამენტის გამოყენებით.

მოგვიანებით, ნაშუადღევს იწყება შეჯიბრი: ჭყვიტინა ზურნები ეჯიბრებიან ლითონის (*შაეშაყა* ან *ყარყაბათ*, ლითონის დიდი კასტანეტები, რაც *გნავა* მუსიკის აუცილებელი შემადგენელი ნაწილია) დარტყმით შესრულებულ კაკოფონურ მუსიკას. ამბობენ, რომ ეს ტრადიცია სენეგალიდან მაროკოში ჩამოყვანილი მონებიდან მოდის, რომლებიც მოგვიანებით მჭედლები გახდნენ. ამგვარად, ლითონის კასტანეტები მათი მუსიკისთვის მეტად მნიშვნელოვანია. ასევე ხშირად უკრავენ დოლს, რომელიც შემსრულებელს თასმით გვერდზე ჰკიდია და მასზე ორი განსხვავებული ხის ჯოხით უკრავს. ერთი ჯოხი სქელი და მრუდეა, ხოლო მეორე – თხელი და სწორი. დოლს *განვა* ჰქვია. ამ ტრადიციის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი არის სიმებიანი *ჰაჯჰუჯი* ან *გუმბრი*. ეს არის დიდი ზომის ბას-გიტარის ტიპის საკრავი, ხისა და ტყავის ტანით, მრგვალი, უფარდო ყელით, რომელიც გრძელტარიანი ცოცხის მაგვარი მასალისგან არის დამზადებული. *ჰაჯჰუჯს* ორი გრძელი და ერთი მოკლე ბანის სიმი აქვს. *ჰაჯჰუჯზე* დაკვრის ტექნიკა ძალიან ჰგავს ბანჯოზე დაკვრისას. მარჯვენა ხელის თითები კლანჭებივითაა მოხრილი და სიმებზე ზევიდან ქვევით მოძრაობს, ხოლო ცერა თითი ქვედა სიმს ამოკრავს. მოკლე სიმს ამოკრავენ პირველი და მეორე თითებით. ეს ტექნიკა პერკუსიის ეფექტს ქმნის, დაკვრის დროს მარჯვენა ხელს ტყავის ნაწილზე არტყამენ.

გნავას ტიპური შესრულება ასეთია: *შაეშაყა* გამოიყენება მრავალრიცხოვანი მუსიკოსების მიერ ერთი და იმავე მუსიკალური მოდელის მობეზრებამდე გამეორებისათვის (ტრადიციულად *გნავას* მუსიკა გამოიყენება სანკურნალო მიზნით და მსმენელი ტრანსში შეჰყავს): კლაკ, კლაკ, კლიკ, კლაკ, კლაკ, კლიკ (ან მარჯვენა ხელი, მარჯვენა ხელი, მარცხენა ხელი). ზოგჯერ საკრავს მაროკოელი მსმენელი ან მომღერალთა ჯგუფი ტაშით აყვება. ეს პოლირიტმული ნიმუშებია, ერთდროულად მუდერი სინკოპირებული და თანაბარი პულსაცია ქმნის მდიდარ და რთულ რიტმულ ტესტურას, რაც, თავისთავად, საინტერესოა, ვინაიდან ნებისმიერ მაროკოელს, იქნება ეს მუსიკოსი თუ უბრალოდ მსმენელი, აქვს ამ პოლირიტმული მუსიკის აყოლის ნიჭი. ეს ქსოვილი *ჰაჯჰუჯთან* (და ზოგჯერ დოლებთან) ერთად აკომპანემენტს უწევს მომღერალთა ჯგუფებს. *ჰაჯჰუჯის* დამკვრელები ასრულებენ სოლო პარტიას, რასაც დანარჩენი შემსრულებლები ეპასუხებიან.

მარაკეშის ცენტრალური მოედანი ჯემაა ელ ფნა

ამასობაში, მოედანზე წრიულად ლაგდება მანქანის აკუმულატორზე მიერთებული პროპანის ლამფები და გამაძლიერებლები, ხის მერხები, სკამები და სხვადასხვანაირი დოლების პატარა კოლექციები. ამ ახალი ჯგუფის ერთი წევრი მაყურებლებს აგროვებს და ფულს სთხოვს სანახაობის დასაფინანსებლად. ეს ხშირად კეთილგანწყობილად და კომიკურად კეთდება ამბებისა და ანეკდოტების მოყოლით. როცა ხალხი და საკმარისი თანხა შეგროვდება, მუსიკა იწყება. სხვადასხვა ჯგუფის მიერ დაკრული მუსიკა ერთმანეთისგან განსხვავდება: ყველაზე მეტად დასარტყამი საკრავები აქტიურობენ: დაირები, სხვადასხვა არაბული დოლები, ზოგჯერ ფოლადის კასრიც კი, რომელზეც ერთი შემსრულებელი დიდი ენთუზიაზმით საკმაოდ დახვეწილად უკრავს და თან ცეკვავს სხვადასხვა რიტმებზე. აქვე შესაძლოა ნახოთ პატარა გამაძლიერებლებზე მიერთებული უდები: ზოგჯერ სიმების გარეშე ან კორპუსზე ხვრელეებით, ასევე ხშირად შეხვდებით ვიოლინოს, რომელსაც უკრავენ კალთაზე ვერტიკალურ მდგომარეობაში დადებულს, ხემის მარცხნიდან მარჯვნივ მოძრაობით. ასევე უკრავენ სხვადასხვა ტრადიციულ ბარბითს – *ლოუთარს* ან *გუნბრის*. ეს ბერბერების ინსტრუმენტები დამზადებულია თხის ტყავითა (კორპუსი) და მრგვალი ჯოხით (ყელი). ეს ჯგუფები ასრულებენ უფრო თანამედროვე სიმღერებს მაროკოული ჯგუფის „ნას ალ დივანე“ რეპერტუარიდან და სხვა პოპულარულ ჰენგებს. მაყურებელს რამდენიმე ზედმეტი დირჰამის საფასურად შეუძლია შეკვეთის მიცემა. როგორც არ უნდა იყოს საკრავების კომბინაცია ან შესრულებული სიმღერები, დაწყებისთანავე მაყურებელი ტაშითა და სიმღერით ყვება მუსიკას. აუდიტორიის მონაწილეობა ჯამი ალ ფანას პოლირიტმული მუსიკის განუყოფელი ნაწილია.

ჯამი აღ ფანას ქაოსური კულტურის შესაფასებლად ადამიანმა თვითონ უნდა განიცადოს ყველა ეს მოვლენა. მოედანი საკმაოდ დიდია, მუსიკა – საკმაოდ ხმამაღალი, საჭმელი საკმაოდ სურნელოვანი, ყოველივე ამის გამო, მოხეტიალე შემსრულებელთა და მაცურებელთა ჯგუფებისაგან იზოლაცია იქ მყოფი ადამიანისათვის, ფაქტობრივად, შეუძლებელია. მუსიკის, კულინარიისა და კულტურული ფენომენის სწორედ ეს ნაზავი ქმნის ჯემაა ელფნას.

ბენ უილერი
*თბილისის სახელმწიფო
 კონსერვატორიის ტმკსც-ის
 ქართული ხალხური მუსიკის მოკლე
 სასწავლო კურსის მსმენელი*

ქართველ ბავშვთა ფოლკლორული ანსამბლები

მართვე

1976 წელს ანზორ ერქომაიშვილმა ჩამოაყალიბა და სათავეში ჩაუდგა ბიჭუნათა ანსამბლ „მართვეს“. ესაა ქართველ ბიჭუნათა ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული და დეაწლმოსილი ანსამბლი, რომელმაც 37 წლის მანძილზე ხუთი თაობა აღზარდა, შედეგად, 1000-ზე მეტმა ბავშვმა შეისწავლა ხალხური სიმღერები.

„მართვეს“ I თაობა

„მართვე“ თავისი საკონცერტო მოღვაწეობით, სატელევიზიო გამოსვლებით, რადიო ჩანაწერებითა და მოღვაწეობის სხვა ფორმებით წლების მანძილზე პოპულარიზაციას უწევდა ქართულ ხალხურ სიმღერას, რითაც მოზარდი თაობის დიდი ინტერესი გამოიწვია. თუ დღეს საქართველოში ასე მომრავალდა ბავშვთა ფოლკლორული ანსამბლები, ეს „მართვეს“ დამსახურებაც არის. ამ ანსამბლში აღზრდილი თაობები უკვე თავიანთ შვილებს ასწავლიან ხალხურ სიმღერებს. ამით მათ ოჯახური მუზიციერების მრავალსაუკუნოვანი ტრადიცია აღადგინეს.

„მართვეში“ აღზრდილმა ბევრმა ყმაწვილმა პროფესიული მუსიკალური განათლება ჯერ 28-ე მუსიკალურ სკოლაში, თამაზ ანდლულაძის ხელმძღვანელობით მიიღო, შემდეგ კი მუსიკალური სასწავლებელი, კულტურის ინსტიტუტი თუ კონსერვატორია დაამთავრა. დღეს ისინი თვითონ აყალიბებენ გუნდებს, სიმღერას ასწავლიან ბავშვებს. 1995 წლიდან ანსამბლს ხელმძღვანელობს „მართვეში“ აღზრდილი მომღერალი, ლოტბარი ვარლამ ქუტიძე.

„მართვეს“ ახალი თაობა

ანსამბლმა მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა აზიარა ქართული სიმღერის მაღლს და ამით დიდი სამსახური გაუწია საქართველოს, მის კულტურას. თუმცა, ყველაზე დიდი დამსახურება ალბათ მაინც ისაა, რომ XX საუკუნის ბოლო მეოთხედში, როცა ლამის მთელი მსოფლიო ათასი ჯურის იაფფასიანმა მუსიკამ გადათელა და მოზარდთა ესთეტიკურ აღზრდას დიდი საფრთხე შეუქმნა, „მართვეს“ ხალხური სიმღერისკენ მოაბრუნა მომავალი თაობა და ეროვნული სულისკვეთება გაუღვიძა მას. დღეს სიმღერის სადავები ხელთ ახალგაზრდობას უპყრია, ეს კი სიმღერის უკვდავებას ნიშნავს!

„მართვეს“ 20 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო საღამოზე სცენაზე ანსამბლში აღზრდილი ყველა თაობის 1000-ზე მეტი ახალგაზრდა იღვა და „ჩაკრულოს“ აგუგუნებდა. ეს იყო სიმღერისა და სიყვარულის ნამდვილი ზეიმი, რომელმაც დაგვანახა, რომ ქართული ხალხური სიმღერის ბედი საიმედო ხელშია. ანსამბლის პირველმა თაობამ ეს თარიღი მართვეს დღედ გამოაცხადა. ამიერიდან ყოველი წლის 31 მაისს „მართვეს“ წევრები ზემით აღნიშნავენ.

ანსამბლმა თავისი არსებობის 35 წლის მანძილზე 1500-ზე მეტი კონცერტი გამართა, მონაწილეობა მიიღო არაერთ ტელე და რადიოგადაცემაში. კინორეჟისორმა ზაალ კაკაბაძემ გადაიღო ფილმი „მღერის მართვეს“. აწ განსვენებულმა კინორეჟისორმა გია მატარაძემ შექმნა ფილმი „შვიდი ნოველა სიყვარულზე“, რომელშიც „მართვეს“ ბიჭები მონაწილეობენ, როგორც მსახიობები და მომღერლები. ფირმა „მელოდიაში“ ანსამბლის რამდენიმე ფირფიტა გამოსცა, საიუბილეო დღესასწაულს მიეძღვნა წიგნი „მართვე 20 წლისა“, იაპონურმა ფირმამ „ვიქტორმა“ კომპაქტურ დისკებზე გამოსცა ანსამბლის სიმღერები.

2011 წლის 8 აპრილს ფილარმონიის საკონცერტო დარბაზის წინ ანსამბლ „მართვეს“ ვარსკვლავი გაიხსნა (ანსამბლის ვებ-გვერდი: www.martve.ge)

მძლევაძე

საქართველოს „მსოფლიო ხალხური მუსიკის დედაქალაქად“ (აღან ლომაქსი), ხოლო ქართული ტრადიციული მრავალხმიანობის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შედევრად აღიარებამ განსაკუთრებულად აქტუალური გახადა მოზარდთა ეროვნულ მუსიკალურ საფუძველზე აღზრდის აუცილებლობა, რადგან ახალი თაობის ესთეტიკურ-მხატვრული აზროვნების ფორმირება სწორედ ბავშვობიდან ჩანერგილ ჩვევებზეა დაფუძნებული.

ამ ჭეშმარიტად მამულიშვილური საქმის სამსახურშია ვაჟთა პოპულარული ფოლკლორული ანსამბლი „მძლევაძე“, რომელიც 1994 წელს შეიქმნა. მეცნიერთა ვარაუდით, სიტყვა „მძლევაძე“ გალობის მნიშვნელობის შემცველ ძველქართულ ტერმინ „ძნობას“ უნდა უკავშირდებოდეს. აკად. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, „ძნობა და ძმობარი უძველეს ხანაში გუნდობრიობასთან ყოფილა დაკავშირებული“. განმარტებითი ლექსიკონის თანახმად, „მძლევაძე“ დამძლევეს, მჯობს ნიშნავს, ხოლო „სიტყვის კონაში“ მგალობელ გადაამფრენ ფრინველადაა მოხსენიებული.

„მძლევაძეს“ სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლ „რუსთავის“-ის სოლისტები, მამა-შვილი – ტარიელ და კახაბერ ონაშვილები ხელმძღვანელობენ, რომლებიც ქართული სიმღერა-გალობის უძველესი ტრადიციების მატარებელი ონაშვილების საგვარეულოს ღირსეული წარმომადგენლები არიან. სასწავლო პროცესში ჩართულნი არიან ასევე უფროსი თაობის „მძლევაძელებიც“: გიორგი ბაჯელიძე, არჩილ როინიშვილი, შოთა მიგრიანი და სხვები. მათი მიზანია ფოლკლორისადმი ინტერესი თანდათან სერიოზულ დამოკიდებულებაში გადაიზარდოს, რათა ხალხური სიმღერა ქართული ახალგაზრდობის ცხოვრების განუყრელ თანამგზავრად იქცეს.

„მძღვეარში“ 50-ზე მეტი ყმაწვილია გაერთიანებული. იგი ხშირად მართავს კონცერტებს, მონაწილეობს ტელე-რადიო გადაცემებში, რითაც ხალხური მუსიკის პოპულარიზაციას ეწევა. თავისი არსებობის არც თუ დიდი ხნის მანძილზე „მძღვეარმა“ მრავალი გამარჯვება მოიპოვა და ბავშვთა გუნდებს შორის ერთ-ერთი საუკეთესო კოლექტივის სახელი დაიმკვიდრა. ამ მიღწევათა შორის აღსანიშნავია: რესპუბლიკური ფესტივალის „ოქროს მართვე“-ს პირველი ხარისხის დიპლომი, საცმაწვილო პირველ მსოფლიო დელოფიდაში მონაწილეობა, თბილისის ფოლკლორის ფესტივალისა და ფესტივალ „მომავლის ხმების“ პირველი ადგილები, მოსკოვის სააღდგომო ფესტივალის ლაურეატი, პრიზი მაღალი საშემსრულებლო ოსტატობისათვის პომორიეს (ბულგარეთი) მართლმადიდებლური ხმების ფესტივალზე, წარმატებული გამოსვლები მაკედონიაში, ბულგარეთში, ეგვიპტეში, შვეიცარიაში, სანკტ-პეტერბურგსა და მოსკოვში ანსამბლ „რუსთავსა“ და თბილისის სიმფონიურ ორკესტრთან ერთად (ვახტანგ კახიძის დირიჟორობით).

„მძღვეარის“ საშემსრულებლო რეპერტუარი სხვადასხვა კუთხისა და ჟანრის 80-ზე მეტ სიმღერას მოიცავს. ანსამბლს ორი კომპაქტ-დისკი აქვს გამოცემული (ანსამბლის ვებგვერდი: www.mdzlevari.ge)

ერქვანი

ვაჟთა ფოლკლორული გუნდი „ერქვანი“ შეიქმნა 2001 წელს ქართული ფოლკლორის მოსწავლეთა სასახლის მუსიკალური სკოლის ბაზაზე. გუნდის ხელმძღვანელი და ლობჯინა მომღერალი კახაბერ შაქიშვილი, რომელიც უკვე ორი ათეული წელია მუშაობს ქართული ფოლკლორის მოსწავლეთა სასახლეში სიმღერის პედაგოგ-ლოტბარად და წარმატებით ზრდის მომავალ თაობებს. „ერქვანის“ მომღერლების ასაკი 8-დან 18 წლამდეა, გუნდის დღევანდელ შემადგენლობაში მე-4 თაობის მომღერლები დგანან, თუმცა მღერის მე-2 და მე-3 თაობის რამდენიმე წევრიც.

„ერქვანმა“ თავისი მოღვაწეობის 10 წლის მანძილზე ბევრ წარმატებას მიაღწია, არის მრავალი საერთაშორისო და ეროვნული ფოლკლორული ფესტივალის ლაურეატი, სამეზხის „გრან-პრის“ მფლობელი.

აღსანიშნავია „ერქვანის“ წარმატებული საგასტროლო მოღვაწეობა, კერძოდ მონაწილეობა უკრაინისა და ლიტვის მსოფლიო ფოლკლორულ ფესტივალებში.

გუნდი თანამშრომლობს საქართველოს საპატრიარქოსთან და აღდგომისა და შობის დღესასწაულებზე გალობს სამების საკათედრო ტაძარში. ჩაწერილი აქვს ორი კომპაქტური დისკი, რომლებიც ჟანრობრივად განსხვავებულ სიმღერებს მოიცავს.

2008 წელს „ერქვანს“ მიენიჭა „ქართული კულტურის ნორჩი დესპანის“ წოდება, გახდა სახელმწიფო დიპლომის V-ვეგას მფლობელი (Diploma of V-Vega).

2011 წელს გუნდს 10 წელი შეუსრულდა, რასაც მიეძღვნა კონსერვატორიის დიდ დარბაზში გამართული საიუბილეო კონცერტი. ა/წ 17 აპრილს ვაჟთა გუნდ „ერქვანს“ მიენიჭა საქართველოს პროფესიულ კავშირთა გაერთიანების პრემია, დაჯილდოვდა წლის საუკეთესო ანსამბლის წოდებით. უახლოეს მომავალში იგეგმება მესამე კომპაქტური დისკის ჩაწერა, ასევე, გამგზავრება პარიზში სა-

გუნდო ფესტივალში მონაწილეობის მისაღებად (ანსამბლის ვებ-გვერდი: www.erqvani.ge).

კვიდრებულ ხალხური სიმღერების ავთენტური შესრულების პრინციპს.

ლაშარელა

ანსამბლ „ლაშარის“ უმცროსი თაობა, ბავშვთა ფოლკლორული ანსამბლი „ლაშარელა“ შეიქმნა 1998 წ. მისი დამაარსებელია ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის დირექტორი, ლოტბარი გიორგი უშიკიშვილი.

„ლაშარელას“ წევრები სკოლის მოსწავლეები არიან. ამიტომაც ხშირია თაობათა ცვლა. ანსამბლის რეპერტუარი მოიცავს საქართველოს თითქმის ყველა კუთხის სიმღერას, მათ შორის, ისეთებსაც, რომლებიც ანსამბლ „ლაშარის“ წევრებმა ადადგინეს.

„ლაშარელა“ წარმატებით მართავს კონცერტებს საქართველოს რეგიონებში, მონაწილეობს ტელე და რადიო გადაცემებში, საქველმოქმედო კონცერტებში, უცხოეთში ჩაწერილი აქვს კომპაქტ-დისკი.

2009 წ. ანსამბლი საგასტროლოდ იმყოფებოდა ავსტრიაში, ფოლკლორის საერთაშორისო ფესტივალზე, რომელზეც სპეციალური დიპლომით დაჯილდოვდა.

2010 წ. „ლაშარელა“ მონაწილეობდა „ქართული კულტურის დღეებში“ თურქეთში და დაჯილდოვდა დიპლომით „საუკეთესო ფოლკლორული ნიმუშების წარდგენისათვის“.

2013 წ. აგვისტოში ანსამბლი მიემგზავრება ბულგარეთის ქ. ნერებარში საერთაშორისო ფოლკლორულ ფესტივალზე.

„ლაშარელა“ მუდმივად მონაწილეობს ქვეყნის მასშტაბით ჩატარებულ ფესტივალებში: „მომავლის ხმა“, „მთაწმინდის ჰანგები“, „თბილისობა“, რომლებზეც მუდამ დიპლომებითა და სიგელებით ჯილდოვდება.

„ლაშარელას“ წარმატებებს დიდწილად განაპირობებენ გამოცდილი პედაგოგები და ლოტბარები, ანსამბლ „ლაშარის“ წევრები: უჩა პატარიძე, ლევან ჟღენტი და თორნიკე სხიერელი. ისინი თავიანთი საქმის პროფესიონალები არიან და ზედმიწევნით იცავენ გიორგი უშიკიშვილის მიერ ანსამბლში დამ-

ექსპედიციის დღიური ექსპედიცია ზემო აჭარაში (ქედის რაიონი)

აჭარა რაჭასა და სვანეთთან ერთად დღეს საქართველოს იმ კუთხეთა რიგს მიეკუთვნება, სადაც ჯერ კიდევ ჟღერს ტრადიციული ხალხური სიმღერა, არიან საკრავების ოსტატები და მოიპოვება მდიდარი ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული მასალა. ამ კუთხეს მუსიკალურ-ფოლკლორული ექსპედიციით არაერთხელ სწვევიან ქართველი თუ უცხოელი მეცნიერები. მათგან შეიძლება დავასახელოთ შალვა მშველიძე, დიმიტრი არაყიშვილი, თამარ მამალაძე, ვლადიმერ ახოზაძე, ივეტ გრიმო, კახი როსებაშვილი, მინდია ჟორდანიას, ევსევი ჭოხონელიძე, ედიშერ გარაყანიძე, ნატო ზუმბაძე.

ფადიმე ლორთქიფანიძე
მომღერალი, მეფანდურე

2013 წლის აპრილის თვეში თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მიმართულების ორგანიზებით ამ კუთხეში მუსიკალურ-ფოლკლორული ექსპედიცია ჩატარდა. ექსპედიციის ხელმძღვანელი ამავე მიმართულების დოქტორანტი, თეონა რუხაძე იყო, წევრები – ეთნომუსიკოლოგიის მიმართულების მაგისტრანტები – თეონა ლომსაძე და სოფიკო კოტრიკაძე. მუშაობა ქედის რაიონის სხვადასხვა თემის რამდენიმე სოფელში ჩატარდა: მახუნცეთის თემი – ქვედა მახუნცეთი და ქვე-

და ბზუბზუ, ზვარეს სასოფლო საბჭო – ვაიო და კვაშტა, დოლოგნის თემი – დოლოგანი და ზემო აგარა, ცხმორისის თემი – ცხმორისი და კოკოტაური, დანდალოს თემი – დანდალო და ხარაულა, ოქტომბრის თემი – მეძიბნა, მერი-სის თემი – დიდი მერისი და გუნდაური.

ექსპედიციამ გამოაგვლინა სხვადასხვა ასაკის რამდენიმე ინდივიდუალური შემსრულებელი და მომღერალთა ჯგუფი, ფანდურზე, ჩონგურზე, ჭიბონსა და გარმონზე შემსრულებლები, ჩავიწერეთ ზეპირსიტყვიერი ფოლკლორის ნიმუშები და ვიდეოფორზე აღებუქდეთ ხალხური თამაშობანი, მოვიპოვეთ საინტერესო ეთნოგრაფიული მასალა ლაზარობის, ბატონებისა და ქორწილის რიტუალებზე, ჩავწერეთ აგრეთვე ქედის რაიონში მოქმედი ფოლკლორული ანსამბლები – „ელესა“ და „იაგუნდი“.

საექსპედიციო მასალა სასიმღერო რეპერტუარის საკმაო მრავალფეროვნებით გამოირჩევა. ადგილობრივი, აჭარული სიმღერების გვერდით („ხინჯკალა“, „მაყრული“, „სუფრული“, „ვოსა“ და ა.შ.) აქ ვხვდებით სხვადასხვა კუთხის სასიმღერო ნიმუშებსაც. საინტერესოა, რომ დღემდე შემორჩენილი ე.წ. „ახალი ფორმაციის“ სიმღერებიც, როგორცაა: „სტალინ, სტალინ, საყვარელო“, „სიმღერა აჭარაზე“, „განახლებული აჭარა“ და სხვ.

სიმღერათა უმეტესობა სამხმიანია, ერთხმიანი სიმღერები ძირითადად ცალფა საფანდურო რეპერტუარით ან ნანებით შემოიფარგლებოდა. ორხმიანი ნიმუშები კი საერთოდ არ შეგვხვედრია. როგორც ჩანს, ისინი აჭარაში თანდათან დავიწყებებს ეძლევა.

ქედის რაიონში ყველაზე გავრცელებული საკრავი ფანდურია. თითქმის ყველა სოფელში შევხვდით ამ საკრავზე შემსრულებლებს. აჭარული დასაკრავების გვერდით („ხორუმი“, „გადახვეული ხორუმი“, „განდაგანა“) ამ საკრავით თანხლებულ ცალფა სიმღერებსა და შაირებსაც შევხვდით. ფანდურის ფონზე აქ საკმაოდ დაჩრდილულია დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული ჩონგური.

ცალკე აღსანიშნავია ჭიბონი და მისი ტრადიცია აჭარაში. რაჭული გუდასტვირისაგან განსხვავებით, აჭარაში ჭიბონზე შესრულების ტრადიცია დღემდე ცოცხალია. ჩვენ მიერ ჩაწერილი სამივე მეჭიბონე თავად ამზადებს საკრავს და მოსწავლეებიც ჰყავს. საინტერესოა, რომ ცნობილმა მეჭიბონემ, ვასილ ირემიძემ ამ საკრავს მესამე მილი დაუმატა და ორხმიანი ჭიბონი გაასამხმიანა. მისი მოსწავლეები დღემდე მისდევენ ამ ტრადიციას და ორმილიანი ჭიბონის გარდა სამმილიანსაც ამზადებენ.

ბიჭიკო დიასამიძე მეჭიბონე

აღსანიშნავია, რომ ტრადიციული აჭარული დასაკრავების გვერდით („განდაგანა“, „ჟოლსამა“, „შალახო“, „ხორუმი“) შეინიშნება ახალი ტენდენციაც – ისეთი სიმღერების ჭიბონზე გადატანა, როგორცაა: „კეკელა და მარო“, „მთაში სალამურ ვაკენესებ“.

ცალკე უნდა აღინიშნოს მუსიკალურ-ფოლკლორული ტრადიციებით მდიდარი სოფელი მერისი. აქ სიმღერა დღემდე უკვდავია. თითქმის ყველა ოჯახში ასრულებენ სხვადასხვა ტიპის სიმღერებს, მათ შორის აჭარული სიმღერების ადგილობრივ, მერისულ ვარიანტებსაც. ამ სოფელში ახალგაზრდებისაგან შემდგარი ანსამბლიც ფუნქციონირებს. აღსანიშნავია, რომ ამ სოფლის მცხოვრებლებთან 2009-2010 წლებში თანამშრომლობდა ახალგაზრდა ეთნომუსიკოლოგი ნინო რაზმაძე, რომელმაც მოამზადა და მათი მონაწილეობით თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდი დარბაზის სცენაზე 2010 წელს წარმოადგინა სადამო „ერთი სოფლის ფოლკლორი“.

ანსამბლი „მერისი“

აქ ჩვენ ანსამბლთან ერთად მოხუც მომღერალთა ჯგუფი და თურმანიძეების ოჯახიც ჩავწერეთ. აღსანიშნავია, რომ მერისელების რეპერტუარი მართლაც გამორჩეულია დანარჩენი სოფლებისაგან. ამ სოფლის მაგალითი იმედს გვაძლევს, რომ აჭარაში სიმღერას დავიწყება არ უწერია.

სოფიკო კოტრიკაძე
 ვ. სარაჯიშვილის სახელობის
 თბილისის სახელმწიფო
 კონსერვატორიის მაგისტრანტი

**ერთი უცხოური ფოლკლორული ანსამბლი
 ჯგუფი “საუსეიას” ლატვიიდან**

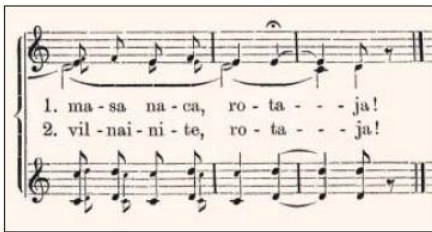
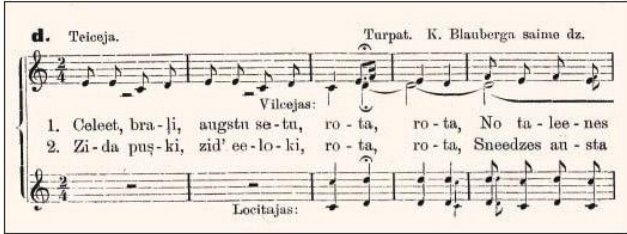
ლატვიის კულტურის აკადემიის ხალხური სიმღერის ჯგუფი „საუსეიას“ შეიქმნა 2003 წელს, ამჟამად ჯგუფში ცხრა წევრია: ივეტა ტალე (ხელმძღვანელი), მარიანა აილისიემა, კრისტინე იანსონე, ინდრა მეტრა, იანტა მეუა, სიგნე პუიატე, ვინეტა რომანე, იევა ტიჰოვსკა და ვიია ვეინბერგა; ჯგუფის მიზანია შეისწავლოს და პოპულარიზაცია გაუწიოს ლატვიურ ხალხურ სასიმღერო ტრადიციებსა და ტექნიკას, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს მრავალხმიანი სიმღერის ადგილობრივ ტრადიციებს. ჯგუფის რეპერტუარშია ლატვიის სამ რეგიონში – კურზემეში (დასავლეთი), სელონიასა (სამხრეთ-აღმოსავლეთი) და ლატგალეში (აღმოსავლეთი) ჩაწერილი ლატვიური ტრადიციული მრავალხმიანობის სხვადასხვა ტიპის ნიმუშები. ისინი არქაული ბურღონული სიმღერის სხვადასხვა ტიპებსა და თანამედროვე წარმოშობის სხვადასხვა ფორმებს განეკუთვნება. რეპერტუარის შერჩევას უპირატესობა ენიჭება საარქივო ხმოვან ჩანაწერებსა და პირდაპირ კონტაქტს შემსრულებლებთან – ტრადიციის მატარებლებთან ექსპედიციების დროს. მუსიკალურ მასალაზე უფრო ამომწურავი შთაბეჭდილების შესაქმნელად ჯგუფის წევრები ასევე ინტერესდებიან სიმღერების ფუნქციური კონტექსტით, სიმღერის დროს გამოყენებული ტერმინოლოგიით, ამა თუ იმ შემსრულებლის გამოცდილებით, ენით, დიალექტით და ა.შ.

ჯგუფი „საუსეიას“

ჯგუფის რეპერტუარი თემატურად დაკავშირებულია სეზონურ დღესასწაულებთან (ზაფხულის ბუნიობა, ქრისტეშობა), ოჯახურ ტრადიციებთან (ქორწილი, დაკრძალვა), შრომით აქტივობასთან (მეცხოველეობა, კოლექტიური მუშაობა ყანაში), გაზაფხულზე და ზაფხულში სახლის გარეთ სიმღერასთან (*როტაშანას*, *გავილეშანას*), როდესაც სიმღერა გამოიყენებოდა, როგორც კომუნიკაციის, სიმღერითა და გარემოს სილამაზით გამოწვეული სიხარულის გამოხატვის საშუალება.

ჯგუფს მომზადებული აქვს სხვადასხვა ლატვიური ვოკალური ტრადიციის რამდენიმე საკონცერტო პროგრამა; გამოშვებული აქვს ორი კომპაქტური დისკი (2007, 2012). ბოლო დისკი *„დიედიტ მეიტას, ვოკორა“* აღიარეს 2012 წლის საუკეთესო ფოლკლორულ ალბომად. ეს ალბომი ეძღვნება ლატვიის ორი საეკლესიო მრევლის – *შელპილსისა* და *ვარნავას* ტრადიციულ მუსიკას, რომლებიც გამორჩეულია უნიკალური რეზონანსული მრავალხმიანი ჰარმონიითა და სეკუნდური ინტერვალების სიმრავლით. ამ კრებულის ყველაზე შთამბეჭდავი ნიმუშებია გაზაფხულის (*როტაშანა*) სამ- და ოთხ-ხმიანი სიმღერები. ამ სასიმღერო ტრადიციის არსებობის დამადასტურებელი საბუთებია 1891 წელს ანდრეის იურიანსის მიერ გაშიფრული მასალა და მწირი ეთნოგრაფიული ჩანაწერები.

გაზაფხულის სიმღერის *როტაშანას* ხელნაწერი და გამოქვეყნებული ვერსია

ანსამბლმა ეს სიმღერები აღადგინა ეთნომუსიკოლოგებთან, ტრადიციული ვოკალური ტექნიკისა და დიალექტოლოგიის სპეციალისტებთან ერთად, ასევე შეამოწმა მათი უღერადობა ავთენტურ აკუსტიკურ გარემოში.

სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის საერთაშორისო სიმპოზიუმის საკონცერტო პროგრამაში. სულ ახლახანს – 2013 წლის აპრილში მას ჰქონდა სოლო კონცერტი პარიზის „Théâtre de la Ville“-ში.

ივეტა ტალე
ჯგუფის ხელმძღვანელი

ჯგუფი „საუსეიას“ თბილისის ტრადიციული მრავალხმიანობის საერთაშორისო სიმპოზიუმზე უჩა პატარიძესთან (ანსამბლი „ლაშარი“) და თეა კასაბურთან (ანსამბლი „ნანინა“) ერთად

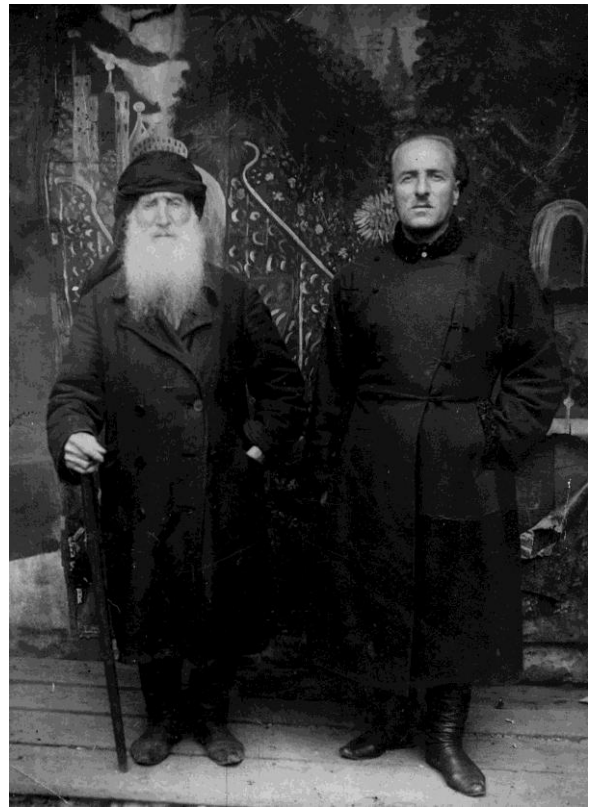
„საუსეიასს“ ჩატარებული აქვს კონცერტები ლიტვაში, ესტონეთში, საქართველოში, პოლონეთში, ბელარუსში, რუსეთში, ბულგარეთში, ავსტრიაში და საფრანგეთში. 2008 წელს ჯგუფმა მონაწილეობა მიიღო თბილისის

ქართული სიმღერის მოამაგეები ერქომაიშვილები

„სიმღერა ერის სულიერი სარკეა, ეს არის ხმოვანი ქრონიკა, რომელშიც აღბეჭდილია ერის მრავალსაუკუნოვანი განვითარების ისტორიული პროცესი, ამიტომ არაფერი ინახავს ისე მამაპაპურ ტრადიციებსა და ქართულ სულს, როგორც სიმღერა. სიმღერა მარადიულია, როცა იგი თაობებს მიჰყვება, ხოლო კვდება, თუ მას ახალგაზრდობა ივიწყებს. თუ გინდა ხალხური სიმღერა შეინახო, იგი ბავშვებს უნდა ასწავლო. თუ ბავშვი პატარაობიდანვე შეისწავლის და შეიყვარებს ხალხურ სიმღერას, იგი სიცოცხლის ბოლომდე გაჰყვება... ამით ძველი ტრადიციებიც გადაარჩება“ (ა. ერქომაიშვილი).

სწორედ ამგვარი დამოკიდებულების შედეგია ის, რომ ერქომაიშვილების სახით ქართულ ხალხურ სიმღერას მოამაგედ არა ერთი ადამიანი, არამედ მთელი გვარი მოევლინა, რომელსაც არც მეტი, არც ნაკლები, 300 წლის მუსიკალური ტრადიცია აქვს. აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ერქომაიშვილების გვარი გურიაში (და არა მარტო გურიაში) ხალხურ სიმღერასთან ასოცირდება. ხალხური სიმღერების მომღერალ-მგალობელთა ამ ტრადიციული ოჯახიდან (თომა, ივანე, გიორგი, გიგო და მისი ათი ქალ-ვაჟი, მათი შვილები და შვილიშვილები) განსაკუთრებით აქტიური მოღვაწეობით შეიძლება გამოვარჩიოთ გიგო და მისი სამი ვაჟი – არტემი, ანანია და ვლადიმერი და არტემის შვილიშვილი – ანზორ ერქომაიშვილი.

გიგო ერქომაიშვილი (1840-1947) 1840 წელს დაიბადა ღანჩხუთის რაიონის სოფელ აკეთში. მისი პირველი მასწავლებელი მამა – ივანე იყო, რომელიც განსაკუთრებული ხმით – გამყივანით ყველას ხიბლავდა. მოგვიანებით გიგო აკეთელ მომღერლებთან დაოსტატდა. 1870-იან წლებში იგი დაუახლოვდა ცნობილ მგალობელ-მომღერალს, საზოგადო მოღვაწეს, მღვდელს – ნესტორ კონტრიძეს, რომლისგანაც მრავალი საგალობელი შეისწავლა. 20 წლის გიგომ გიორგი ბაბილოძესთან (გამყივანი) და გიორგი იობიშვილთან ერთად შექმნა ტრიო, რომელიც ცნობილი გახდა მთელ გურიაში. მოგვიანებით მათ შეემატათ ივლიანე კეჭაყმაძე, ნანიკო ბურძგლა და ერმილე მოლარიშვილი. ისინი სხვადასხვა სოფელში მოსმენილი სიმღერების საკუთარ ვარიანტებს ქმნიდნენ.

გიგო და არტემ ერქომაიშვილები

1907 წელს ბრიტანეთის სააქციო საზოგადოება „გრამაფონის“ წარმომადგენლებმა ჩაწერეს და გრამფირფიტებზე გამოსცეს გიგოს ანსამბლის 49 სიმღერა. 1918 წელს გიგო, ანანია, არტემ და ლადიკო ერქომაიშვილები, გიორგი ბაბილოძე და ნესტორ კონტრიძე თბილისში მოიწვიეს და მათგან სიმღერები ჩაიწერეს ცნობილმა ქართველმა კომპოზიტორებმა: მელიტონ ბალანჩივაძემ, დიმიტრი არაყიშვილმა, ია კარგარეთელმა, კოტე მეღვინეთუხუცესმა, კოტე ფოცხვერაშვილმა და ანდრია ბალანჩივაძემ.

გიგო შესანიშნავი მენადურე ყოფილა – მასთან „ნადურის“ შესწავლის მოსურნეთა „ცოცხალი რიგი“ მდგარა. გარდა ამისა, გიგოსგან სიმღერა-გალობაც ბევრმა ისწავლა.

გიგო ერქომაიშვილი სიცოცხლის ბოლომდე ერთგულად ემსახურა ხალხურ სიმღერას, ღრმად მოხუცებულიც კი გვერდში ედგა თავის შვილებს, რომელთაც ღირსეულად გააგრძელეს ოჯახის მუსიკალური ტრადიციები.

არტემ ერქომაიშვილი (1887-1967) თვითნასწავლი კომპოზიტორი, ლოტბარი, მომღერალი, საქართველოს ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე გახლდათ. გურული სიმღერების შესრულებას ბავშვობაშივე დაეუფლა და პედაგოგიური მოღვაწეობაც ახალგაზრდობაში დაიწყო. ხელმძღვანელობდა ხალხურ გუნდებს მაკვანეთში, ბათუმში, ოზურგეთში, რომლებთან ერთადაც მართავდა კონცერტებს საქართველოსა და მეზობელი ქვეყნების სხვადასხვა ქალაქებში. რუსეთის მეცნიერებათა

აკადემიის ფონოგრამარქივში ინახება არტემის გუნდის რეპერტუარის ფონოგრაფზე ჩაწერილი იშვიათი ნიმუშები.

არტემს გალობის შესწავლის იშვიათი ნიჭი აღმოაჩნდა, მან დაახლოებით 2000 საგალობლის სამივე ხმა შეისწავლა და, შესაბამისად, *სრული მგალობელი* გახდა. საბედნიეროდ, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების მიმართულების ლაბორატორიაში ინახება არტემის მიერ შესრულებული 200-მდე საგალობლის ჩანაწერი.

ძმები ერქომაიშვილები (მარცხნიდან მარჯვნივ: ანანია, არტემი და ვლადიმერი)

სწორედ მამის – გიგოსა და ძმის – არტემ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობით შეისწავლა სიმღერა-გალობის საფუძვლები **ანანია ერქომაიშვილმა** (1891-1977). იგი 1918 წელს არტემ, ვლადიმერ და გიგო ერქომაიშვილებთან, ასევე გიორგი ბაბილოძესთან ერთად მონაწილეობდა თბილისში გურული სიმღერების ნოტებზე ჩაწერაში. 1936 წლამდე ანანია ერქომაიშვილი არტემ ერქომაიშვილის გუნდის წევრი იყო, ხოლო 1936 წლიდან დასავლეთ საქართველოს ეთნოგრაფიული გუნდის სოლისტი გახდა. 1977 წელს საქართველოს რადიოში მისგან ჩაწერეს გურული სიმღერების სამივე ხმა. ანანიას მოქნილი, ფართო დიაპაზონის ხმა ჰქონია, ერთნაირი ოსტატობით ასრულებდა ბანს, წვრილსა და კრიმანჭულს. ანანია ერქომაიშვილს ქართულ ფოლკლორისტიკაში შეტანილი წვლილისათვის საქართველოს დამსახურებული არტისტის წოდება მიენიჭა.

ვლადიმერ (ვლადიმე) ერქომაიშვილმა (1897-1982) ოჯახში, უფროსი და-ძმისგან შეის-

წავლა გურული სიმღერების სამივე ხმა, დედისგან კი – ჩონგურზე დაკვრა. იგი, ანანიას მსგავსად, წარმატებით მღეროდა ყველა ხმას: დამწყებს, მოძახილს, წვრილს, გამყივანს, კრიმანჭულს, ბანს, შესანიშნავად უკრავდა ჩონგურზე, ფანდურზე, სალამურზე, დოლზე, გარმონზე, იყო კარგი მოცეკვავე.

17 წლის ასაკში ვლადიმერი მამის – გიგო ერქომაიშვილის ანსამბლში ჩაირიცხა. ოცი წლისამ კი პედაგოგიური მოღვაწეობა დაიწყო და სხვადასხვა დროს იყო აჭარის სახელმწიფო კაპელის მომღერალი და ხალხური სიმღერების მასწავლებელი, აჭარის ნავსადგურის მტვირთავი მუშების გურულ-აჭარული გუნდის სამხატვრო ხელმძღვანელი, მახარაძის (ამჟამად ოზურგეთის) რაიონის კულტურის სახლის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლის ლობბარი. ამ ანსამბლმა ვლადიმერ ერქომაიშვილის ხელმძღვანელობის პერიოდში არაერთი გამარჯვება და ჯილდო მოიპოვა.

1968 წელს ვლადიმერ ერქომაიშვილის ინიციატივით ქალაქ ოზურგეთში დაარსდა გურული ხალხური სიმღერების აღმდგენი და შემსწავლელი სკოლა, სადაც თავადაც ასწავლიდა. 1979-81 წლებში იგი გურული სიმღერების შემსწავლელი ბავშვთა სტუდიების კონსულტანტი იყო, 1979 წლიდან სიცოცხლის ბოლომდე კი ანსამბლ „ელესას“ ხელმძღვანელობდა.

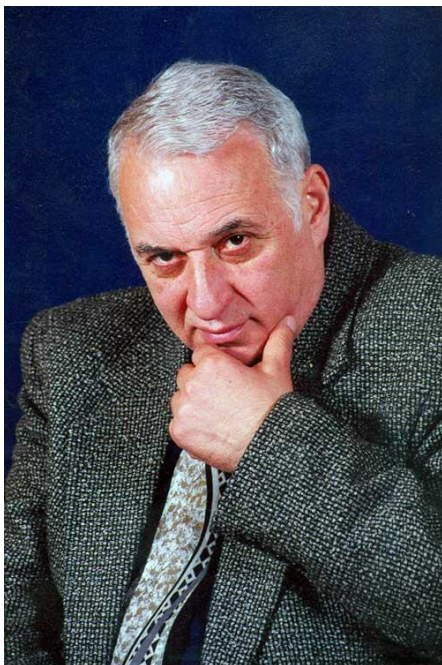
ერქომაიშვილების ოჯახის ტრადიციების ღირსეული დამცველი და გამგრძელებელი, არტემ ერქომაიშვილის ვაჟის – დავითის (დათიკოს) შვილი, **ანზორ ერქომაიშვილი** 1940 წელს დაიბადა. მან გენეტიკურად მიიღო ხალხური მუსიკალური კულტურის, მისი საშემსრულებლო ტრადიციების ღრმა ცოდნა. როგორც ერქომაიშვილების მომღერალი ოჯახის სრულუფლებიანი წევრი, 5 წლის ასაკში უკვე თავის მამასთან – დავითთან, ბაბუა არტემთან და დიდ ბაბუასთან – გიგო ერქომაიშვილთან ერთად მღეროდა ძველ გურულ სიმღერებს. იქიდან მოყოლებული, ბატონი ანზორი დღემდე დაუღალავად იღვწის არამარტო გურული, არამედ, მთლიანად, ქართული მუსიკალური ფოლკლორის მოკვლევა-აღორძინებისა და პოპულარიზაციისათვის. იგი საქართველოს სახალხო არტისტი, შოთა რუსთაველის, იაკობ გოგებაშვილის, ნიკო ბერძენიშვილის, ექვთიმე თაყაიშვილის და ზაქარია ფალიაშვილისა და ალბერტ შვაიცერის სახელობის პრემიების ლაურეატი.

ანზორ ერქომაიშვილმა დაამთავრა თბილისის კონსერვატორია. 1961 წელს თავის მეგობრებთან ერთად ჩამოაყალიბა ანსამბლი „გორდელა“, 1968 წელს კი ანსამბლი „რუსთავი“, რომელთან ერთადაც გასტროლებით მოიარა მსოფლიოს მრავალი ქვეყანა და რომელსაც დღემდე ხელმძღვანელობს. ანზორ

ერქომიშივილი ქართული სიმღერები შეასწავლა ბევრ უცხოელს აშშ-ში, საფრანგეთში, შვედეთში, იაპონიაში, ისრაელში, გაერთიანებულ სამეფოში, კანადაში და სხვა მრავალ ქვეყანაში.

1976 წელს, ანზორ ერქომიშივილი ჩამოაყალიბა და სათავეში ჩაუდგა ბიჭუნათა ანსამბლ „მართვეს“. სამი ათეული წლის მანძილზე „მართვესი“ აღზრდილი თაობები დღეს უკვე თვითონ ხელმძღვანელობენ სხვადასხვა ანსამბლებს.

ბატონი ანზორი 40 წელია მუშაობს გრამოფონის ფირფიტების მოძიებასა და აღდგენაზე, მან მსოფლიოს სხვადასხვა არქივებში მოიძია და მიაკვლია 500-ზე მეტ ქართული ხალხური სიმღერის ფონოჩანაწერს 1901-30 წლების ჩათვლით, რომლებიც გამოსცა ფირფიტებისა და კომპაქტდისკების სახით.

ანზორ ერქომიშივილი

ანზორ ერქომიშივილი ათეული წლების განმავლობაში მოიარა საქართველოს ყველა რაიონი, ძველი მომღერლებისაგან ჩაიწერა და ნოტებზე გადაიტანა ქართული პოლიფონიური სიმღერების იშვიათი ნიმუშები, რომლებიც გამოსცა სანოტო კრებულების სახით. მათ შორის აღსანიშნავია: „სანოტო კრებული არტემ ერქომიშივილის რეპერტუარიდან“. ასევე 2006 წელს გამოცემული 1901-50-იან წლებში ჩაწერილი ქართული სიმღერების კატალოგი და ნაშრომი: „ქართული ხალხური სიმღერების უნიკალური ფონოჩანაწერები 1901-1914 წლები“.

ბატონ ანზორს გამოცემული აქვს რამდენიმე წიგნი: „ბაბუა“, „შავი შაში ჩიოდა“, „ხმა უცნაური“, „მივალ გურიაში მარა“ და სხვა. იგი ბევრი საინტერესო ნაშრომისა და გამოკვლევის ავტორია. საქართველოს ტელევიზიაში 20 წლის მანძილზე

მიჰყავდა პოპულარული ტელეგადაცემების ციკლი – „მრავალჯამიერი“, რომელიც ქართულ ხალხური სიმღერების დაცვასა და მოვლა-პატრონობას ემსახურებოდა.

2001-06 წლების ჩათვლით ანზორ ერქომიშივილი გახლდათ იუნესკოს ფოლკლორის კომისიის წევრი. სწორედ მან მოამზადა და იუნესკოში წარადგინა პროექტი სახელწოდებით „ჩაკრულო“, რის შემდეგაც, 2001 წლის 18 მაისს ქართული მრავალხმიანობა იუნესკოში „კაცობრიობის ზეპირსიტყვიერებისა და ხელთუქმნელი მემკვიდრეობის შედევრად“ აღიარა.

2001 წელს ანზორ ერქომიშივილი ჩამოაყალიბა ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრი, რომელსაც დღემდე ხელმძღვანელობს. ქართული მისი სახით ქართულ ფოლკლორს საიმედო ქომაგი, ერთგული გულშემატკივარი და ოჯახური ტრადიციების სამაგალოთო დამცველი ჰყავს.

ერქომიშივილების საშემსრულებლო ხელოვნება მართლაც რომ შეხმატკბილების, გემოვნების სრული თანხვდომის იშვიათი ნაყოფია. ფორმისა და შინაარსის განუმეორებელი ერთიანობა და სისადავე მათ შესრულებას მთელ გურულ მუსიკალურ შემოქმედებაში გამორჩეულ ადგილს უმკვიდრებს. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ამ გვარმა სიმღერით მოიხადა ქვეყნის ვალი.

მოამზადა მაკა ხარძიანმა

(გამოყენებულია მასალა წიგნიდან „ქართული ხალხური სიმღერის ოსტატები“. გურია, ერქომიშივილები, ტ. II, „საქართველოს მაცნე“, თბილისი, 2004)

უცხოელები ქართული ფოლკლორის
შესახებ
პიტერ გოლდი
ქართული ხალხური მუსიკა
თურქეთიდან

პიტერ გოლდი

ბიულეტენის წინა ნომერში მოვითხრობდით ცნობილი ამერიკელი ეთნომუსიკოლოგის, ანთროპოლოგისა და არქეოლოგის პიტერ გოლდის შესახებ, რომელიც 44 წლის წინ სტუმრობდა ჩვენს ქვეყანას. 1968 წლის ზაფხულში პროფესორ გრიგოლ ჩხიკვაძის რჩევით მან ექსპედიცია მოაწყო თურქეთში, სადაც იმოგზაურა როგორც ისტორიულ საქართველოში (რიზე, ართვინი), ისე მუჰაჯირი ქართველების სოფელ ჰაირიეში (ინეგოლის რაიონი) და სტამბულში, სადაც ჩაიწერა ძირითადად ლაზური და აჭარული ხალხური მუსიკა: ლაზური საჭიბონე დასაკრავები, აჭარული სოლო და ორხმიანი სიმღერები, დასაკრავები აკორდეონზე.

პიტერ გოლდის მიერ ჩაწერილი მასალა ფასდაუდებელია: მას შემდეგ, 90-იან წლებამდე თურქეთის ქართველების სხვა ჩანაწერები არ მოგვეპოვება. ეს მასალა გამოიცა კომპაქტდისკის სახით: „ქართული ხალხური მუსიკა თურქეთიდან (1968)“, მას თან ახლავს ვრცელი ანოტაცია, რომელშიც თავმოყრილია პიტერ გოლდის მიერ იმ დროისათვის მოპოვებული ისტორიულ-გეოგრაფიული, ეთნოგრაფიული და მუსიკალური ცნობები „თურქეთის ქართველების“ შესახებ.

გთავაზობთ ანოტაციის მუსიკალური ნაწილის ფრეგმენტებს.

ლაზური მუსიკალური ტრადიციის ცენტრში დგას *თულუმი (გუდასტვირი)*, რაც თურქულად ტყავს ნიშნავს. მისი წარმოშობა

მსგავსია კავკასიური გუდასტვირებისა (*ჭიბონი* დასავლეთსა და *გუდასტვირი* აღმოსავლეთ საქართველოში). *თულუმი* შედგება თხის ტყავის გუდისა და მის ძირში ჩამაგრებული ლერწმის ორი სტვირისგან, რეზონანსის მოსამატებლად სტვირების ბოლოზე დამაგრებულია ცხოველის რქა.

თურქეთის აზიურ ნაწილში გუდასტვირზე მხოლოდ ლაზები და ქართველები უკრავენ. თრაკიელი თურქებისა და ბალკანელებისგან განსხვავებით, რომლებიც *გაილაზე* უკრავენ, კავკასიაში *თულუმი* სტრუქტურულად უნიკალური ინსტრუმენტია. ბალკანეთსა და დასავლეთ ევროპაში გუდასტვირზე მხოლოდ ბურღონულ მრავალხმიანობას ასრულებენ, *თულუმზე* კი შესაძლებელია ორი დამოუკიდებელი, მობილური ბგერათრივის შესრულება.

ლაზური სტილის *თულუმის* ერთ სტვირზე სრულდება მელოდია, ხოლო მეორეზე ხდება ორი ბგერის – ტონიკისა და მეშვიდე საფეხურის (დიდი სეკუნდით ქვემოთ) სწრაფი მონაცვლეობა, რაც ქმნის მელოდიურ-პერკუსიულ ეფექტს. ზოგჯერ მეორე ხმა მელოდიასთან უნისონში ჟღერს.

თულუმი ძირითადად გამოიყენება, როგორც ცეკვის ან სიმღერის თანხლები საკრავი. ინსტრუმენტისტი/ვოკალისტი გუდასტვირით ავსებს, სიმღერის დროს სტვირს ლოყაზე იდებს, რათა ჰაერი გუდიდან არ გაეპაროს. ამგვარად, გუდაში რჩება მთელი სტროფის თანხლებისათვის საჭირო რაოდენობის ჰაერი, ხელახალი ჩაბერვის გარეშე. შედეგად, ვიღებთ ერთგვარ სამხმიან ვოკალურ ნაწარმოებს: მომღერალი მღერის და, პარალელურად, თულუმის ერთ სტვირზე მელოდიის ვარიანტს ასრულებს, მეორეზე კი – კონტრაპუნქტს.

ჰაირიეში მხოლოდ ერთი ადამიანი უკრავს *თულუმზე*. ადრეული ჩანაწერებიდან ჩანს, რომ მისი დაკვრის სტილი ხასიათდება გაჭიმული ბგერის ფონზე შესრულებული მელოდიური ხაზით; აქცენტი კეთდება ამ ორ ხაზს შორის ჰარმონიულ ინტერვალზე. ამ მხრივ, ის განსხვავდება *თულუმზე* დაკვრის ლაზური სტილისგან. საზოგადოდ, დიდია ლაზური სტილთან მსგავსება და ორივეს დაკვრა შესაძლებელია ქართული გუდასტვირის სტილის ზოგად ჩარჩოში, რაც ართვინულ ჩანაწერებში მკაფიოდ ჩანს.

თურქეთში მცხოვრები ქართველებისა და სხვა კავკასიური ჯგუფების: ჩერქეზების, აფხაზებისა და აზერბაიჯანლების მიერ ჩვეულებრივი და ლილაკებიანი *აკორდეონის* (რუსულად – ბაიანი) გამოყენება აშკარად მიუთითებს ევროპულ გავლენას. მარმარილოს ზღვის რეგიონში აკორდეონის ყიდვა შეიძლება პრაქტიკულად ყველა მუსიკალურ მაღაზიაში.

მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ ინსტრუმენტი, ტემპერირებული წყობით ევროპულია, მუსიკა ძირითადად კავკასიურია. რუსული აკორდეონისგან განსხვავებით, რომელიც მაჟორ-მინორული წყობისაა, ეს მუსიკა უფრო ენათესავება გუდასტირის სტილს, სადაც თანხლების მელოდია ინდივიდუალური ბგერებისგან შედგება.

ევროპული გავლენა გუდასტირზე მეტად აკორდეონზე შესრულებისას იგრძნობა, რომელიც კავკასიაში ცეკვის თანხლები უპირველესი ინსტრუმენტია. აკორდეონზე შესასრულებელი ბევრი სიმღერა, თავისი დიდი პოპულარობით შლის ეთნიკურ და პოლიტიკურ საზღვრებს, რის გამოც, შეიძლება პანკავკასიურად ჩავთვალოთ.

ართვინში ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული მუსიკალური ინსტრუმენტი არის ორღერიანი ჩასაბერი საკრავი, რომელიც თურქულ და ქართულ ენებში ცნობილია როგორც **ზურნა**. მისი მონათესავე ინსტრუმენტები მოიპოვება ბევრ ქვეყანაში ჩინეთიდან ესპანეთამდე. საქართველოში დამკვიდრებული **ზურნის** სტილი, ისევე, როგორც ვოკალური სტილი, ორნამენტების სიმცირით განსხვავდება თურქულ და სხვა მუსილიმურ კულტურებში არსებული სტილისაგან; ართვინის **ზურნის** მუსიკა ორივე კულტურის მახასიათებლებს შეიცავს.

* * *

ხორონი – ლაზების გამორჩეული ცეკვა, რომელსაც ასრულებენ, როგორც მთაში, ისე სანაპირო ზოლში მცხოვრები ლაზები, სტილითა და მუსიკის რიტმით აშკარად ბალკანურსა და ბერძნულს ჰგავს. ლაზების ფეხის მოძრაობები ბულგარულ ცეკვაშიც გვხვდება, სახელწოდებას „ხორონი“ აქვს საერთო ფუძე ბერძნულ, ბულგარულ და რუმინულ ენებში ცეკვის აღმნიშვნელ სიტყვებთან: *ქოროს*, *ხორო* და *ხორა*.

ბალკანურთან მსგავსება ჩანს ასიმეტრიული ზომის გამოყენებაშიც, რომელიც სხვადასხვა კომბინაციებად დაჯგუფებული მოკლე და გრძელი გრძლიობებისაგან შედგება. ლაზებისა და ბულგარელებისათვის საერთო 5/8 ზომა, რომელიც ბულგარეთში ცნობილია როგორც *პაიდუშკო*, წარმოადგენს მოკლე გრძლიობისა (მეოთხედის) და უფრო დიდი გრძლიობის (წერტილიანი მეოთხედის) მონაცვლეობას (2/8+3/8). ლაზებთან ასევე გვხვდება 7/8 ან 7/16 ზომა, რომელსაც ბულგარეთში *რუშენიცას უწოდებენ*. ის შედგება ორი მოკლე და ერთი გრძელი გრძლიობისაგან. ხორონი მუსიკის თანხლებითაც სრულდება.

ინსტრუმენტალისტების შეძახილები მოცეკვავეებს კიდევ უფრო აგულიანებს.

ბალკანეთში ცეკვის მსვლელობას აკონტროლებს ცეკვის წინამძღოლი, რომელიც ჩვეულებრივ მწკრივს წინ მიუძღვის. ლაზურ ცეკვას ხელმძღვანელობს მუსიკოსი, რომელიც *თულუშზე* ან *ქემენჩეზე* უკრავს. ის „ინსტრუქციებს“ გასცემს ხმამაღალი შეძახილებით, როგორცაა მაგ. *ბოზმა ჰორონი* (ცეკვა არ გააფუჭო), ან *სალამა ქოლინი* (მკლავს ნუ იქნევ), *დელი ქანლი* (ყმაწვილო! ცხელ სისხლიანო!) და *გით ჰა, გერი ბას* (წინ წადი, ნაბიჯი უკან!).

* * *

ქართველების რეპერტუარში ორი სტილისტური შრეა: 1) ძველი კავკასიური, და 2) სხვა წარმოშობის, რომელიც გვიჩვენებს ევროპულ და აღმოსავლურ გავლენებს.

ძველი კავკასიური მუსიკალური სტილი ყველაზე ნათლად ვოკალურ მუსიკაში ჩანს. თურქული ხალხური და პოპულარული მუსიკისგან განსხვავებით, ქართულ ვოკალური სტილი ხასიათდება უფრო გახსნილი, დაუჭიძავი, ორნამენტებისგან თავისუფალი ხმით. კავკასიაში მხოლოდ ქართველებსა და აფხაზებს აქვთ განვითარებული მრავალხმიანობა (თუმცა, მრავალხმიანობა გვხვდება დაღესტნელებთან და ოსებთანაც). სამხრეთ კავკასიის მთიანი ტოპოგრაფიით გამოყოფილ თითოეულ ქართულ რეგიონულ ჯგუფს აქვს საკუთარი სტილის ვოკალური მრავალხმიანობა. აღმოსავლეთ საქართველოში მეღიზმებიანი მელოდიები გაბმული ბანის ფონზე სრულდება, ხოლო დასავლეთში გვხვდება სამხმიანი აკორდული სტრუქტურები და უკიდურესად ლინეარული მრავალხმიანობა. აჭარაში გვხვდება ადგილობრივი ორ-, სამ- და ოთხხმიანი მრავალხმიანობა.

სოფელ ჰაირიეში ყოფილი შავშელების რეპერტუარი არის ორ-ხმიანი მრავალხმიანობა, რომლის კლასიფიკაციაც შესაძლებელია ბანის ხაზის ბუნების მიხედვით. ოსტინატური ბანი საქართველოს ყველა რეგიონულ სტილში გვხვდება. ჰაირიეში ის ყველაზე ხშირად გამოიყენება ზოგიერთი სიმღერის მეორე ნაწილში („ფაჭვის სიმღერა“ და „ვოსა ვორერა“), თუმცა შესაძლოა მთელ სიმღერასაც გასდევდეს („ნანინა“).

ბევრი სიმღერა სრულდება ორი ანტიფონური გუნდის მიერ, ანუ ორი სოლისტი შესაბამისი სამი ან მეტ წევრიანი გუნდების თანხლებით მონაცვლეობით ასრულებს მელოდიას (ანუ როგორც მას ეძახიან *დექსს*). ბანის პარტია სრულდება მნიშვნელობის არმქონე მარცვლებით: *ჰე, ჰო, ჰა*. ჯგუფური სიმღერის სხვა ფორმაა რესპონსორული მღერა. სოლისტების მიერ შესრულებულ მოკლე იმპ-

როვიზებულ ფრაზას გუნდი მისამდერით პასუხობს („თირინი ჰორერამა“).

სამწუხაროდ, ამ სიმღერების უმრავლესობა გაქრობის პირასაა, ამის მიზეზი შესაძლოა იყოს ახალგაზრდების თურქიზაცია, შედეგად, მათ მიერ ძველი სიმბოლოებისა და ტრადიციების დაუფასებლობა; მასმედიის გავლენა: თურქული სტილის ხალხური და პოპულარული მუსიკის მოზღვავება რადიო არხებსა და ფირფიტებზე. და ბოლოს, ახალგაზრდობის მიერ სოფლების მასიურად დატოვებისა და თურქეთისა და სხვა ქვეყნების დიდ ურბანულ ცენტრებში გადასვლის გამო ადგილებზე აღარ არის ტრადიციის გამგრძელებელთა საჭირო რაოდენობა. დღევანდელ სიტუაციაში მხოლოდ მოხუცების წყალობითაა შემორჩენილი „დედოფლის სიმღერა“ და „ვოსა ვორერა“.

სიმღერების უმრავლესობას ცვალებადი ტექსტი აქვს, რაც დამოკიდებულია სოლისტის მეხსიერებასა და სურვილზე. რადგან ბანის ტექსტი ყოველთვის მნიშვნელობის არმქონე მარცვლებისგან შედგება, არ არსებობს პოეტური (მელოდიური) ხაზის კოორდინაციის საჭიროება. ამგვარად საგუნდო მუსიკა, ერთდროულად, არის საკმაოდ დემოკრატიული, იმ მხრივ, რომ ნებისმიერ კარგ მომღერალს შეუძლია აჰყვეს ბანის პარტიას და, ამასთანავე, მხატვრული თვალსაზრისით, მომთხონი, ვინაიდან მხოლოდ ცალკეულ პირს შესაძლოა ჰქონდეს სოლო პარტიის შესრულების კვალიფიკაცია.

ჰაირიეში ქალებს ცალკე მუსიკალური ტრადიცია აქვთ. მამაკაცთა სიმღერებისგან განსხვავებით, მათი გუნდური სიმღერები მრავალხმიანი არ არის. ქალთა რეპერტუარი ძირითადად შედგება a capella საცეკვაო სიმღერებისგან, თუმცა, ზოგი სიმღერა აკორდეონის აკომპანიმენტით სრულდება, არის ასევე განსაკუთრებული სოციალური დანიშნულების სიმღერები, მაგალითად – ტირილები. მათი ტექსტები, როგორც წესი, უცვლელია, მიუხედავად გარდაცვლილის ვინაობისა. იცვლება მხოლოდ გარდაცვლილის სახელი, მაგ.: *ჩემო ძმა, ჩემო დედა* და ა.შ. მოკლე ფრაზებიანი სტროფები და მელოდიის დადამავალი ხაზი დამახასიათებელია ქართული ტირილებისთვის.

მამაკაცთა ლირიკულ-სატრფიალო სიმღერებში გვხვდება 17-19 საუკუნეების სპარსული, სომხური და თურქული გავლენის მქონე ქართული ქალაქური ხალხური სიმღერების ნიშნები. მათი კილო ძველ კავკასიურ სტილში არ გვხვდება, თუმცა ჩვეულებრივი მოვლენაა ბევრ აღმოსავლურ მუსიკაში. სიმღერების ტექსტში ბევრი თურქული „მინარევია“.

ქართული კულტურისა და მეცნიერების კერები სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს ეროვნული მუზეუმი

მუზეუმის ისტორია 1852 წლის 22 მაისს დაიწყო. თავდაპირველად ის რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების მუზეუმი გახლდათ. 1865 წელს გეოგრაფიული საზოგადოების მუზეუმის ბაზაზე, გუსტავ რადეს ინიციატივით, კავკასიის მუზეუმი ჩამოყალიბდა. 1867 წელს მან პირველი გამოფენა მოაწყო და აქტიური მონაწილეობა მიიღო 1881 წელს ჩატარებულ არქეოლოგთა მსოფლიო კონგრესის მუშაობაში. 1919 წელს დამოუკიდებელი საქართველოს მთავარ მუზეუმს საქართველოს მუზეუმი ეწოდა. 1921 წელს ის დაექვემდებარა საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატს. 1941 წელს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის დაარსებისთანავე მის სისტემაში შევიდა. 1947 წელს მუზეუმს აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას სახელი ეწოდა.

სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმის შენობა აგებულია რუსთაველის პროსპექტზე 1913 — 1929 წლებში (არქიტექტორი გ. ნეპრინცევი, ფასადის არქიტექტურა ეკუთვნის არქიტექტორ ნ. სევეროვს და იმ დროის ქართული არქიტექტურის საუკეთესო ნიმუშია). ესაა საქართველოს ისტორიისა და ბუნების ცენტრალური მუზეუმი, რომელიც, ამავდროულად სამეცნიერო-კვლევით და საგანმანათლებელ დაწესებულებადაა. იგი მოიცავს ჰუმანიტარულ (არქეოლოგია, ისტორია, ეთნოგრაფია, ნუმიზმატიკა) და საბუნებისმეტყველო (გეოლოგია, ბოტანიკა, ზოოლოგია) დარგებს. მუზეუმში თავმოყრილია არა მარტო საქართველოს, არამედ კავკასიისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ბუნებისა და მოსახლეობის მატერიალური კულტურის ისტორიის ამსახველი დიდძალი პირველხარისხოვანი მასალა. მუზეუმში 1984 წლის 31 დეკემბრისათვის 1 006 520 ექსპონატი ირიცხებოდა. მის ფონდში შედის უმდიდრესი არქეო-

ლოგიური კოლექციები უძველესი დროიდან ანტიკური ხანის დასასრულამდე (ახ. წ. IV საუკუნე), შუა საუკუნეების (V—XVIII საუკუნეები) საქალაქო ცხოვრებისა და მატერიალური კულტურის, ასევე, მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის და რეგოლუციური მოძრაობის, საბჭოთა პერიოდისა და დღევანდელი მიღწევების ამსახველი მასალები, უძველესი ტრადიციებისა და XIX საუკუნის დამახასიათებელი ეთნოგრაფიული კოლექციები, მდიდარი ნუმიზმატიკური მასალა, გეოლოგიის, ბოტანიკის და ზოოლოგიის ვრცელი ფონდები, მათ შორის უნიკალური ძეგლები: ძვირფასი ლითონებისაგან დამზადებული უძველესი ნივთები კახეთის ყორღანული სამარხებიდან (ძვ. წ. III ათასწლეული), ძვ. წ. II ათასწლეულის სახელგანთქმული ოქროსა და ვერცხლის თასები და სხვა ინვენტარი თრიალეთის ყორღანებიდან, ვანის,

თრიალეთის ვერცხლის თასი რიტუალური ფერხულის გამოსახულებით (ძვ.წ.აღ. II ათასწლეულის დასაწყისი)

ახალგორის, ალგეთის სამარხეულ კომპლექსებში შემავალი სიუველირო ხელოვნების შედეგები (ძვ. წ. VI—IV ს.ს.), მცხეთაში, არმაზისხეში, არმაზისხევეში, ზღუდერში, კლდეეთში და სხვაგან გათხრების შედეგად აღმოჩენილი, ქართული ოქრომჭედლობის შემდგომი განვითარების დამადასტურებელი ოქროს სამკაულები (I—IV საუკუნეები), მდიდარი გლიპტიკური მასალა და სხვ., ურარტული ეპიგრამფიკის იშვიათი კოლექცია (ძვ. წ. VIII—VII საუკუნეები), ვესპასიანეს წარწერა (ახ. წ. I ს.), არმაზის ბილინგვა (ახ. წ. II ს.), უძველესი ქართული წარწერა ბოლნისის სიონიდან (ახ. წ. V ს.), შუხუთის მოზაიკა (ახ. წ. IV—V ს.ს.), ხის კარების კოლექცია, მათგან იშვიათი ნახელავი კარი ჩუკულის ეკლესიიდან (XI ს.), დმანისის ვერცხლის სამკაულის განძი (XII ს.), ლითონის ჭურჭლის კოლექცია, მათ შორის სპილენძის თევზები ვახტანგ VI-ის, მეფე ბა-

ქარის, თეკლა ბატონიშვილის წარწერებით (XVIII ს.) და თევში წარწერით „ქ. სააკაძის გიორგისა და შიოშისა ვარ“ (XVII ს.), ერეკლე II-ის წარწერიანი ჯამი, 2 თოფი და ხმალი, ბაქარისა და სოლომონ II-ის თოფები (XVIII ს.) და სხვ.

ეთნოგრაფიული მასალებიდან აღსანიშნავია სახვნელი იარაღები, მათგან „ქართული დიდი გუთანო“, კერამიკული ჭურჭელი წარმოების ყველა ცენტრიდან, ქართველ ოსტატთა ნახელავი ვერცხლის ნივთები და იარაღი, ქართველ და სხვა კავკასიელი ხალხების ტანსაცმლის უიშვიათესი კოლექცია, აღმოსავლური საბრძოლო იარაღი და სხვ.; ქართული მონეტების უმდიდრესი კოლექციიდან – უიშვიათესი – კოლხეთის მეფის აკეს ოქროს სტატერი (ძვ. წ. III ს.), ლაშა გიორგის სპილენძის მონეტა (XIII ს.), განძები ვერცხლის რომაული მონეტებისა სოფელ ეკიდან (907 ც.), თამარ მეფის სპილენძის მონეტებისა სოფელ ვეჯინიდან (2759 ც.) და სხვა; გეოლოგიური ფონდიდან – პირველი მონაპოვარი სსრკ-ში – უმაღლესი ადამიანის მსგავსი მაიმუნის ნაშთი, მესამეული ხანის სპილოს ჩონჩხი სოფელ ტარიბანიდან, მონოგრაფიულად შესწავლილი უხერხემლო ფაუნის ორიგინალები, ტიპური ფორმები და სხვა რეგიონებისა და ქვეყნების ფლორის პერბარიუმი, მათ შორის – კავკასიის ფლორის XIX საუკუნის მკვლევართა კოლექციების მნიშვნელოვანი ნაწილი, მრავალი სახეობის პირველადი აღწერის ნიმუში – ნომენკლატურული ტიპები და სხვა კოლექციები ცხოველთა სხვადასხვა ჯგუფებიდან, მათ შორის ენდემები, რელიქტები, იშვიათი ან დღეს უკვე ამომწყდარი ცხოველების სახეობები.

ეთნომუსიკოლოგიებისათვის განსაკუთრებით საინტერესოა მუხეუმში დაცული თრიალეთის ვერცხლის თასი, რომელზეც გამოსახული საკულტო რიტუალი ორგანიზებული ფერხულით სრულდება, რაც ჩვ. წ. აღ-მდე II ათასწლეულში საქართველოში ამ ქანრის კულტივირებაზე მეტყველებს და საფერხულო შესრულების არქაულობას ადასტურებს.

გარდა ამისა, მუხეუმში დაცულია უძველესი მუსიკალური საკრავი – თანამედროვე თევზების პროტოტიპი – წინწილა, რომელიც ბრინჯაოსგანაა დამზადებული და თარიღდება ძველი წელთაღრიცხვის მეორე ათასწლეულით. წინწილს, სულხან-საბას განმარტებით, სასიამოვნო ხმა ჰქონია. გამოიყენებოდა საგალობლების სათანხლებოდ, როგორც ციური ხმების სიმბოლო, ასევე ღხინის, მაღალი სოციალური წრეების სახეიმო რიტუალებსა და გლოვის ახსნის დროს, ზოგიერთი ვარაუდის თანახმად – ბრძოლის ყიჟინისათვისაც კი. წინწილი საკრავთა იმ ჯგუფს ეკუთვნის, რომელიც დღეს დაკარგულია. მუხეუმის არ-

ქეოლოგიური მიმართულების გამგემ, ბატონმა მინდია ჯალაბაძემ, საშუალება მოგვცა, ფოტოები გადაგვეღო ჩვენთვის საინტერესო ნივთებისათვის და ინფორმაციაც მოგვაწოდა მათ შესახებ, რისთვისაც მადლობას ვუხდით მას.

მინდია ჯალაბაძე – მუზეუმის არქეოლოგიური მიმართულების გამგე

მანვე დაგვაკავშირა არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული მუსიკალური საკრავების მკვლევართან – ქალბატონ ვერა ჩიხლაძესთან, რომელსაც ძველ საკრავებზე სპეციალური ნაშრომი აქვს მომზადებული გამოსაცემად. ქართველ ეთნომუსიკოლოგთაგან ცოტა მკვლევარი შეეხო ამ საკრავებს. წინწილები საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებშია მოპოვებული. ამ საკრავს საჟღეროებელ, (ო. ჩიჯავაძე), საჩხაკუნებელ ან საჩხარუნო (ივ. ჯავახიშვილი), სახმაურო (დ. არაყიშვილი), დასარტყმელ იდიოფონებად (მ. შილაკაძე) მოიხსენიებენ.

ჟინვალის სამაროვან სამარხებში აღმოჩენილი წინწილა (ახ.წ.აღ.III-IVსს)

გარდა წინწილისა, მუზეუმში ინახება ასევე საჩხარუნებელი საკრავი, რომელიც მსოფლიოს ბევრ ხალხთან გვხვდება და უმეტესად მისი სოციალური ფუნქცია ავი სულების გაფრთხობაა. ასეთ საჩხარუნოს ხშირად ცეკვის რიტმის ხაზგასასმელად იყენებდნენ, შესაძლოა იგი ბავშვის გასართობი თანამედროვე საჩხარუნოების პროტოტიპიც იყოს, რომელსაც უძველეს დროში ჩვილ ბავშვს თავისდაუნებურად ავი სულების განსაღვინად აძლევდნენ. როგორც ბატონმა მინდიამ გვითხრა, ეს თიხის საჩხარუნებელი სულ მცირე – 28 საუკუნისაა.

სამეგრელოში, სოფელ ბუხურჩაში აღმოჩენილი „საჩხარუნო“. თარიღდება დაახლ. ძვ. წ.აღ. VIII-VIIIსს.

რამდენიმე წლის განმავლობაში მუზეუმში მიმდინარეობდა სარემონტო-სარეაბილიტაციო სამუშაოები, რომელთა დასრულების შემდეგ, 2011 წელს, მუზეუმმა დამთავალიერებელს კვლავ გაუღო კარი. გაიხსნა მუზეუმის საგამოფენო დარბაზების ერთი ნაწილი. ამჟამად მუზეუმში 1 200 000 ექსპონატს ინახავს.

განახლებულ მუზეუმში ამჟამად შეგიძლიათ იხილოთ მუდმივი გამოფენა „არქეოლოგიური საგანძური“, ასევე სხვადასხვა დროებითი გამოფენა.

მუზეუმის ვებ-გვერდის მისამართია www.museum.ge

მოამზადეს ქეთევან ბაიაშვილმა და მაკა ხარძიანმა

*ქართული სიმღერის უცხოელი
შემსრულებლები
ანსამბლი „დარბაზი“ კანადიდან*

ის, რაც დაიწყო 20 წლის წინ – თვეში ორჯერ ვინმესთან ბინაზე შეკრება შორეული ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკიდან მოსული, უცნაური პოლიფონიური სიმღერების სამღერლად – გადაიზარდა აუხსნელ და თავაწვევით გატაცებაში 12 მომღერლისათვის, რომლებიც დღეს ქართული ხალხური სიმღერის კოლექტივის – „დარბაზის“ წევრები არიან. „დარბაზი“ წარმოადგენს პროფესიონალი და მოყვარული, ქართული სიმღერისადმი დიდი სიყვარულით გამსჭვალული მუსიკოსებით დაკომპლექტებულ მომღერალთა გუნდს, რომელმაც თავისი არსებობის მანძილზე რამდენიმე, ერთობ საინტერესო ტრანსფორმაცია განიცადა; თუმცა, მიუხედავად ყველა ცვლილებისა, ამ წლების განმავლობაში კოლექტივის მთავარ მიმართულებას მუდმივად განსაზღვრავს მისი წევრების იდუმალი ლტოლვა, რომელიც გამოიხატება ქართული ხალხური სიმღერის არა მარტო შესრულებაში, არამედ მის ღრმა, შინაგან განცდაშიც.

ანებით, ანჩისხატის ტრიომ (მალხაზ ერქვანიძის, დავით შუღლიაშვილის და ზაზა წერეთელის შემადგენლობით) თავისი აღმაფრთოვანებელი სიმღერითა და მასწავლებლობის უნარით კიდევ უფრო გააღრმავა ეს გრძნობა და მათი ტორონტოში ყოფნის დროს დაუვიწყარი ქართული გამოცდილება შესძინა „დარბაზის“ წევრებს.

ანსამბლი „დარბაზი“

ანსამბლი „დარბაზი“ თბილისის VI საერთაშორისო სიმპოზიუმზე

„დარბაზი“ დაარსდა 1995 წელს ტორონტოში, ამერიკული ტრიო „კავკასიის“ წევრის, ალან გასერის ინიციატივით, რათა თავის საყვარელ კოლექტივს მოწვევტილს, აქაც მისცემოდა შესაძლებლობა, ემღერა ქართული სიმღერები. მაგრამ სულ მალე „დარბაზი“ გადაიზარდა ნამდვილ, მოქმედ კოლექტივში – ყოველკვირეული რეპეტიციებით და ხშირი კონცერტებით ონტარიოში, კვებეკსა და ნიუფაუნდლენდში. ამგვარი აქტიური მოღვაწეობის მიუხედავად, გუნდისთვის მთავარი გარდამტეხი მოვლენა იყო 1997 წელს მისი რამდენიმე წევრის სტუმრობა საქართველოში, რომლის დროსაც მათ შესაძლებლობა მიეცათ, უშუალოდ გამოეცადათ არაჩვეულებრივი ქართული სტუმართმოყვარეობა და გაეთვითცნობიერებინათ ქართული ხალხური მუსიკა, როგორც ამ საოცარი ფენომენის უფრო ფართე, კულტურული ექსპრესიის ნაწილი. მოგვი-

საკმაოდ უცნაურ გარემოებათა დამთხვევით, ამ ვიზიტიდან ერთი წლის შემდეგ, „დარბაზი“ ტორონტოში შემთხვევით შეხვდა ექვსი მომღერლისგან შემდგარ და კანადაში ემიგრაციაში მყოფ ქალაქ რუსთავის გუნდ „ჰერეთს“. „დარბაზი“ და „ჰერეთი“ ხშირად ატარებდნენ დროს ერთად. თავდაპირველად ეს ურთიერთობა, ძირითადად, სიმღერით შემოიფარგლებოდა, რადგანაც „დარბაზისა“ და „ჰერეთის“ წევრებს შორის ენობრივი ბარიერის არსებობა სხვა არაფრის საშუალებას იძლეოდა. როგორც მოსალოდნელი იყო, „ჰერეთს“ ტორონტოში სიმღერის უამრავი შესაძლებლობა მიეცა. გუნდი მღეროდა ქორწილებზე, საახალწლო სუფრებზე, საოჯახო დღესასწაულებზე და რამდენიმე კონცერტშიც მოუწია მონაწილეობის მიღება.

სამწუხაროდ, მათი თანამშრომლობა მალე დასრულდა, რადგანაც „ჰერეთის“ წევრთა ნაწილს ტორონტოდან სხვა ქალაქებში მოუწია საცხოვრებლად გადასვლა. მიუხედავად ამისა, საბედნიეროდ, ამ ურთიერთ-თანამშრომლობამ ერთობ მნიშვნელოვანი და გრძელვადიანი ნაყოფი გამოიღო. „ჰერეთის“ გუნდის ერთ-ერთი წევრი, შალვა მახარაშვილი არა მარტო ტორონტოში დარჩა საცხოვრებლად, არამედ თვითონ ითავა „დარბაზის“ სამხატვრო ხელმძღვანელობა, მას შემდეგ, რაც გუნდის დამაარსებელმა, ბ-მა ალან გასერმა 2003 წელს ანსამბლი დატოვა. შალვას ხელმძღვანელობა განაპირობებს გუნდის სიახლოვეს ქართულ ტემპერამენტთან და დადებით გავლენას ახდენს ანსამბლის მიერ

შესრულებული ქართული სიმღერების ავთენტურ, ქართულ უღერადობაზე.

აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად იმ გეოგრაფიული სიშორისა, რომელიც არსებობს საქართველოსა და კანადას შორის (რაც კანადიდან საქართველოში მოგზაურობას ერთობ ართულებს), „დარბაზის“ თითქმის ყველა წევრი თუნდაც ერთხელ მაინც არის ნამყოფი საქართველოში, რათა ქართული ხალხური სიმღერის ცნობილი ოსტატების ხელმძღვანელობით დაუფლებოდა ქართულ სიმღერას. სამწუხაროდ, გუნდის წევრთა მხოლოდ მცირე ნაწილს შეუძლია გაიღოს საქართველოში მოგზაურობასა და სწავლასთან დაკავშირებული ფინანსური ხარჯები, ამიტომ ტორონტოში დაბრუნებისთანავე შესწავლილი სიმღერები გუნდის დანარჩენ წევრებს გადაეცემათ საქართველოში გაკეთებული აუდიოჩანაწერების მეშვეობით. ყოველი ასეთი კოლექტიური მოსმენა და ანალიზი შალვა მახარაშვილის ხელმძღვანელობით წარიმართება. ეს შესწავლის ჩვეულებრივი პროცესია ყველა იმ სიმღერისთვის, რომელიც ჩართულია „დარბაზის“ რეპერტუარში. იმ შემთხვევებშიც კი, როცა ამა თუ იმ სიმღერის შესწავლისას ნოტები გამოიყენება, პროცესს ყოველთვის თან ახლავს ტექსტის აზრის განმარტება, ფონეტიკური კომპონენტი, კულტურული კონტექსტის ინტერპრეტაცია და სხვადასხვა ქართველი მომღერლის მიერ შესრულებული ამავე სიმღერის აუდიოჩანაწერების კოლექტიური მოსმენა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იღებს რა უხვ ქებას ქართველი მომღერლებისა და ეთნომუსიკოლოგებისგან, „დარბაზს“ თითქმის არავითარი მხარდაჭერა არა აქვს ტორონტოს ქართული სათვისტომოსაგან. მიუხედავად ამისა, ანსამბლმა შეძლო თავისი ადგილი დაემკვიდრებინა ტორონტოსა და კანადის მუსიკალურ სცენაზე. 2008 წელს იგი გავიდა კანადური რადიოს მიერ ორგანიზებული, სამოყვარულო საგუნდო კოლექტივების ეროვნული კონკურსის ფინალში (the Canadian Broadcasting Corporation's Amateur Choral Competition - Pan Cultural Traditions) სადაც 400 მონაწილე კოლექტივიდან მეორე პრემიის ლაურეატის წოდება დაისაკუთრა. გარდა ამისა, იგი აქტიურად თანამშრომლობს და წარმატებულ ერთობლივ კონცერტებს მართავს ისეთ ცნობილ კანადურ პროფესიულ კოლექტივებთან, როგორცაა Shevchenko Ukrainian Ensemble (შეჩენკოს სახელობის უკრაინული ანსამბლი – ერთობლივი კონცერტები 2007 და 2012 წლებში), VIVA! Youth Choir (ახალგაზრდული გუნდი „ვივა!“- ერთობლივი კონცერტი 2011 წელს), Aradia Early Music Ensemble (ადრეული მუსიკის ანსამბლი „არადია“ – ერთობლივი კონცერტი 2012 წელს), Small World Music Festival (ფესტივალი „მსოფლიო მცირეა მუსიკისთვის“ 2010

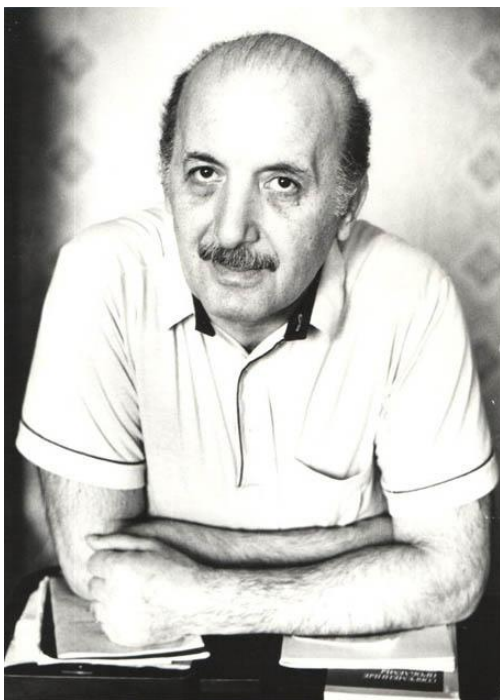
წელი), SING! Festival (მუსიკალური ფესტივალი „იმღერე!“ - 2012 და 2013 წლები) და მრავალი სხვა.

მიუხედავად იმისა, რომ დარბაზის წევრებს უდიდეს სიამოვნებას ანიჭებს და ეამაყება ქართული პოლიფონიური ხალხური მუსიკის პოპულარიზაცია დასავლეთში, ანსამბლის ძირითად მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს საქართველოსადმი დიდი სიყვარული და საქართველოში სამღერლად დაბრუნების ოცნება.

უღრმესი მადლობა, საქართველო!

ანდრეა კუზმიჩი
ანსამბლის წევრი
ქართულად თარგმნა
ვატო ქაჩიბაიამ

უამსიმღეროდ ვერ ვიცხოვრებდი. . .
(ნაწყვეტი სტატიიდან)

კახი როსებაშვილი

სტუდენტობისას მე და ჩემი მეგობარი ფონოგრაფით დავდიოდით სოფელ-სოფელ და ხალხურ სიმღერებს ვიწვრდით. კუთხე არ დარჩენილა საქართველოში ისეთი, ჩვენ რომ არ ვყოფილიყავით. დაგვცინოდნენ, საქმე გამოგლევიათო. . . ჩემს ახალგაზრდობაში ფოლკლორისტობა მუსიკოსისათვის სათაკილოდ ითვლებოდა. ამ ბოლო დროს კი ძალიან მოდური და პრესტიჟული გახდა. . . ხალხური სიმღერა ისმის ყველგან – სცენაზე, რადიოში, ტელევიზიით. . . იქმნება ხალხური სიმღერის უამრავი ანსამბლი, თითქმის არ არსებობს დაწესებულება, საკუთარი ანსამბლი რომ არ ჰყავდეს. თუმცა, სამწუხაროა, რომ ყველა მათგანს თითქმის ერთიდაიგივე რეპერტუარი აქვს. მღერიან „კვირიას“, „კახურ შემოდახილს“, „შენ, ბიჭო, ანაგურელოს“, „წინწყაროს“, „ხასანბეგურას“, „ოდოიას“. . . ამ სიმღერებს მე კომერციულს ვუწოდებ. მათ ასრულებენ, როგორც ქართული ხალხური სიმღერის ნიმუშებს. მე კი დაბეჯითებით შემიძლია ვთქვა და დავამტკიცო კიდევ, რომ არცერთი მათგანი არ არის ხალხური. ყველა ავტორისეულია. 1958-60 წლებში მთელი სამეგრელო შემოვიარე. არსად მღერიან „ოდოიას“. იქ ასრულებენ „თოხურს“, „ოყონურს“. არცერთი გლეხი არ მღერის საქართველოში „შენ, ბიჭო, ანაგურელოს“. . . იგი სინამდვილეში ვანო მჭედლიშვილის (ცნობილი კახელი მომღერა-

ლი – რედ.) მიერ ხალხურ მოტივზე შექმნილი ნაწარმოებია. არც „წინწყაროს“ მღერის ვინმე კახეთში. თუ იციან, ისევ – რადიოთი და ტელევიზიით. „კვირიას“ ის ვარიანტი, ჩვენი ანსამბლები რომ ასრულებენ, ილია ფალიანმა შექმნა და არაფერი აქვს საერთო ნამდვილ ხალხურ „კვირიასთან“. ამ სიმღერებმა თავისი საქმე გააკეთეს. ახლა კი დროა, მივხედოთ, ვუპატრონოთ ნამდვილ ხალხურ ბუდეს ქართული სიმღერებისა, რომელიც საბედნიეროდ, ჯერ კიდევ შემორჩენილია ხალხში. საჭიროა მათი სასწრაფოდ ჩაწერა და ნოტებზე გადატანა. . .

რაც მთავარია, ხალხური სიმღერების შესრულების მანერაც ნამდვილად ხალხური უნდა იყოს. ჩვენს მუსიკალურ ფოლკლორს განსაკუთრებით ახასიათებს ეკმელიკა (სუფთა წყობა) – თანამედროვე (ტემპერირებული) წყობიდან გადახვევა. თუ ნოტებზე აღვნიშნავთ „დო“-ს, ის „დო“ კი არ არის, ცოტა მაღალია – „დო“-სა და „დო“-დივს შორის. ასე მღეროდნენ ჩვენი წინაპრები, ჩვენც ასე უნდა ვიმღეროთ.

ქართული სიმღერა საკმაოდ კამერულია, გარდა ისეთი პომპეზური სიმღერებისა, როგორცაა მრავალჯამიერები, მაყრულები. კახურ „სუფრულსაც“ კი ოდითგან ორი სოლისტი და სამი ბანი ასრულებდა. სამწუხაროდ, კამერულობას ვერ მოვთხოვთ ანსამბლებს, გუნდებს, რომლებშიც ორმოცი, ოთხმოცი, ასი კაცია. ასეთი ანსამბლები აკონსპექტებენ სიმღერას, იმ მაღლსა და ლაზათს აკლებენ, ზოგჯერ სულაც უკარგავენ, ქართველი გლეხის ნამღერს რომ ჰქონდა.

ჩვენი წინაპრებისთვის სიმღერა ესთეტიკური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების კი არა, არსებობისათვის ბრძოლის საშუალება იყო. ჩოხატაურის რაიონში, შუა სურებში რამიშვილები ცხოვრობენ. განსაცვიფრებლად მღერიან. გადავწყვიტეთ, ჩაგვეწერა. ჩავედით სოფელში, მივიწვიეთ კლუბში. ავიდნენ სცენაზე, აწრიალდნენ, ვერაფრით ვერ იმღერეს. ბოლოს ვიდაცამ გვიჩნია, ყანაში გაიყვანეთ, ისეთ „ყანურს“ გეტყვიან, გაგაგიჟებენო. გავიყვანეთ, გავათრიეთ ჩვენი უზარმაზარი აპარატურაც. აიღეს რამიშვილებმა თოხები, დაიწყეს მუშაობა. იმღერეს, მაგრამ როგორ იმღერეს. . . მერე ერთ-ერთი მოგვიბრუნდა და გვითხრა: „აი კაცი რომ ჩივის, სიმღერებიო, არაა ეს სიმღერები. სიმღერები ისაა, თქვენ რომ გადმოსცემთ რადიოთი. ჩვენ ეს რომ არ გეჰქონდეს, ვერც დავთესავთ, ვერც გავთოხნით, ვერც მოვმკით, ერთი სიტყვით, შიმშილით დავიხოცებითო“.

მამაჩემს ბიცოლა ჰყავდა. ისეთი მოტირალი, ალბათ, მეორე არ იყო ქართლში. შვილები ომში დაეღუპა. ვერ ჩავეწერე მისი ტირილი. მიუტანდი მიკროფონს თუ არა

გაჩუმდებოდა, გახევდებოდა, ცრემლიც გაუმრეებოდა. . .

ჩემს სოფელში, ქვემო გომში, „ურმულის“ არაჩვეულებრივი მომღერალი ცხოვრობდა. სეკლა ერქვა. ვერც მისი ჩაწერა მოვახერხე. ბოლოს მითხრა, ურემზე დავესხდეთ და ვიმღერებო.

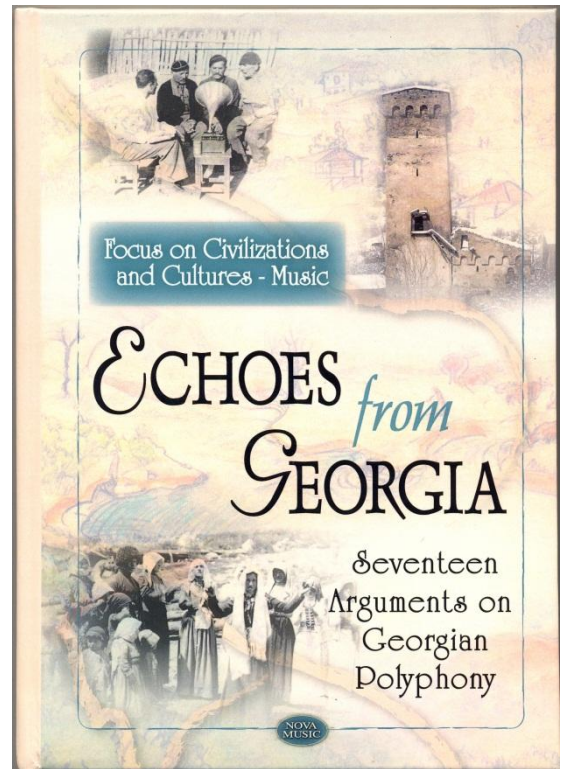
აი, ასეთია ქართული სიმღერის ბუნება, მისი ფესვი და ძირი, აქედან მოდის ყველაფერი.

„ურმული“, „გუთნური“, „ყანური“, დატირებები, ზარები. . . ჩვენში ჯერ კიდევ მღერიან ამ უძველეს სიმღერებს, ჯერ კიდევ შეიძლება მათი ჩაწერა და ნოტებზე გადატანა. საამისო ძალებიც გაგვაჩნია, აპარატურაც გვაქვს. . . სწორედ ამ სიმღერებზე უნდა იზრდებოდნენ ჩვენი ბავშვები.

ბოლო დროს ახალგაზრდობის აღზრდაში დიდი ადგილი დაიკავა მუსიკალურმა ფოლკლორმა. იქმნება ბავშვთა ანსამბლები, უამრავი ბავშვი მღერის ხალხურ სიმღერებს, მაგრამ ჩემი აზრით, პროცესი მაინც არასწორად ვითარდება. ბავშვთა ანსამბლებს რომ ვუსმენ, უკმარისობის გრძნობა მეუფლება. ხალხურ სიმღერებს კი არა, რაღაც დაკონსპექტებულ, გათხელებულ, გაფხეკილ სქემებს მღერიან. . . ვასწავლოთ პატარებს საფერხულო, საწესო, რიტუალური სიმღერები. ქართველი ბავშვობიდანვე უნდა ეზიაროს ყოველივე ამას. . . ანდა, ვითომ ურიგო იქნებოდა ბავშვებისთვის საგალობლები გვესწავლებინა? რატომ არ უნდა იცოდეს ბავშვმა გალობა? საგალობლების შესწავლა დაუხვეწს მას გემოვნებას, ჰარმონიის შეგრძნებას, მრავალფეროვნების აღქმის უნარს. მოზარდს სწორედ ბიბლიასა და საგალობლებს უნდა ვასწავლიდეთ, რაც სარგებლობის მეტს არაფერს მოუტანს ახალგაზრდობას. . .

კახი როსებაშვილი
გახეთი „თბილისი“
1990-იანი წლები

გამოსმაურება წიგნზე: „ექო საქართველოდან“

ნოვა საიენს პაბლიშერსმა (Nova Science Publishers), გამოსცა წიგნი „ექო საქართველოდან. ჩვიდმეტი არგუმენტი ქართული პოლიფონიის შესახებ“. იგი გამოსაცემად თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრმა მოამზადა.

ეს არის პირველი ინგლისურენოვანი კრებული, რომელიც მრავალხმიანად აშუქებს ქართულ პოლიფონიას. მისი მიზანია საერთაშორისო საზოგადოებას მიაწოდოს მეცნიერული ცოდნა მოვლენაზე, რომელსაც უკანასკნელ ხანს მსოფლიო საკმაოდ კარგად გაეცნო ქართული ფოლკლორული ანსამბლების საგასტროლო ტურნეების წყალობით. უცხოელთა გაზრდილ ინტერესზე მეტყველებს ქართული მრავალხმიანობის შემსრულებელი ანსამბლების მომრავლება სხვადასხვა ქვეყანაში. ალბათ, სწორედ ამით უნდა აიხსნას ამერიკული სამეცნიერო გამომცემლობის დაინტერესებაც ამ თემით.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ შთამბეჭდავია ამ სქელყდიანი წიგნის გაფორმებაც, რომელშიც კარგადაა მინიშნებული ქართული კულტურის არქაულობაც და მისი განუმეორებელი ელფერიც. კრებული შესანიშნავადაა შედგენილი, მასში ავტორების საკმაოდ მრავალფეროვანი სპექტრია წარმოდგენილი. ჩემი აზრით, მის ღირებულებას ისიც ზრდის, რომ ქართული მრავალხმიანობის წარმოშო-

ბისა და განვითარების, მისი ფორმების მრავალფეროვნებისა და უნიკალობის შესახებ მსჯელობენ არა მარტო ქართველი, არამედ უცხოელი მეცნიერებიც. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია ზიგფრიდ ნადელის წიგნის „ქართული სიმღერა“ ფრაგმენტები, რომლითაც იხსნება კრებული. გერმანელი მკვლევარი პირველი იყო, ვინც დაინტერესდა ქართული მრავალხმიანობის ფენომენით და მიუძღვნა მას სპეციალურ მონოგრაფია (1932, ბერლინი). იგი უცხოელთაგან ასევე პირველი იყო, ვინც ქართული მრავალხმიანობის „თვითნაჩენობა“ (ილია) აღნიშნა. ყურადღებას იქცევს იხალი ზემცოვსკის სტატია „ქართული მოდელი: ეთნოგეომუსიკოლოგიური მიდგომა ზეპირი პოლიფონიის სამყაროსადმი“, რომელშიც ავტორი ქართულ მრავალხმიანობას განიხილავს, როგორც, საზოგადოდ, ტრადიციული მრავალხმიანობის მოდელს, რადგან მასში მრავალხმიანი სიმღერის ყველა ძირითადი ტიპია წარმოდგენილი და რადგან მრავალხმიანობის ფორმების ამგვარი მრავალფეროვნება ისეთ მცირე ტერიტორიაზე, როგორც საქართველოა, მსოფლიოში არსად გვხვდება.

ქართული მრავალხმიანობა ზოგადი და კონკრეტული არგუმენტებითაა წარმოდგენილი წარსულისა და თანამედროვე ქართველ ავტორთა – ივანე ჯავახიშვილის, დიმიტრი არაყიშვილის, შალვა ასლანიშვილის, ვლადიმერ ახობაძის, გრიგოლ ჩხიკვაძის, მინდია ჟორდანიას, ვალერიან მაღრაძის, ევსევი ჭოხონელიძის, ვლადიმერ გოგოტიშვილის, ედიშერ გარაყანიძის, მანანა შილაკაძის, თამაზ გაბისონიას, ნინო ციციშვილის, იოსებ ჟორდანიას, რუსუდან წურწუმისა ნაშრომებში. მათში განხილულია ქართული ტრადიციული მრავალხმიანობის ფორმების, ხმათა მოძრაობის, კილო-ჰარმონიული თავისებურებები სხვადასხვა დიალექტებში, საკრავიერი მუსიკის საკითხები, ქართული მუსიკალური კულტურის ინტერკულტურული ურთიერთობების, ეროვნული იდენტობის პრობლემა და სხვ.

ამ ნაშრომთაგან უმეტესობა ადრეა შექმნილი, მათი ნაწილი სხვადასხვა (არაინგლისურ) ენებზეა გამოქვეყნებული, ნაწილი – ხელნაწერის სახით ინახებოდა თბილისის კონერვატორიის ქართული ხალხური შემოქმედების ლაბორატორიის არქივში, ზოგიერთი კი სპეციალურად ამ კრებულისთვის დაიწერა.

ცალკე აღნიშვნის ღირსია კრებულის გამოცემის აკადემიური დონე – კრებულს ჰყავს ორი რეცენზენტი, მსოფლიო მრავალხმიანობის საყოველთაოდ აღიარებული მკვლევარი ფრანგი სიმპა არომი და ესპანელი ეთნომუსიკოლოგი პოლო ვალეჰო, რომელთა ვრცელი რეცენზია წიგნის რედაქტორების რუსუდან წურწუმისა და იოსებ ჟორდანიას შესავალთან ერთად წინ უძღვის კრებულს. ადრე გამოქ

ვეყნებულ სტატიებს ახლავს რედაქტორების კომენტარები, ხოლო კრებულის ბოლოს მოცემულია ქართული მრავალხმიანობის ვრცელი ბიბლიოგრაფია, მონაცემები წიგნში წარმოდგენილი ავტორების შესახებ და ინდექსები.

წიგნის შექმნა შესაძლებელია ინტერნეტით, გამომცემლობის საიტზე:

https://www.novapublishers.com/catalog/index.php?cPath=23_318

ვფიქრობ, ეს წიგნი შესანიშნავი საჩუქარია ქართული მუსიკალური კულტურით დაინტერესებული არაქართველოვანი მკითხველისათვის.

ნინო ღამბაშიძე

ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის ივ.ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

გამოხმაურება დაიბეჭდა საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის ჟურნალში „მუსიკა“, 2012 წ. № 2

ურმული

ქართული მუსიკის ერთ-ერთი უძველესი პლასტი შრომის სიმღერებია, რომლებიც მთელი საქართველოს მასშტაბით ერთი, ორი, სამი და ოთხმხიანი ნიმუშების სახით გვხვდება, თუმცა, ხმათა რაოდენობა რომ არ განსაზღვრავს სიმღერის მხატვრულ დონეს, ამას ყველაზე კარგად სწორედ ქართული შრომის სიმღერები ადასტურებს. ეს ის შემთხვევაა, როცა ერთხმიანი, ცალფა სიმღერა მხატვრული გამომსახველობით განვითარების გაცილებით მაღალ საფეხურზე შეიძლება იდგეს, ვიდრე მრავალხმიანი. სწორედ ასეთია ერთხმიანი ქართლ-კახური ურმულები, რომლებიც თავისი მაღალმხატვრული ღირებულებით სამართლიანად შეიძლება დაგაყენოთ აჭარულ-გურული სამ და ოთხხმიანი ნაღურების გვერდით.

„ურმული“ ერთხმიანი, ანუ ცალფა სიმღერაა, რომელიც ინდივიდუალურ შრომასთან, კერძოდ, ურმით ტვირთის გადაზიდვასთანაა დაკავშირებული. ერთხმიანი შესრულება მისი სოციალური ფუნქციითაა განპირობებული – ურმულის სიმღერის დროს მეურმე მარტოა. ესაა შრომით დაღლილი გლეხი, რომელიც თავისი ცხოვრების ავ-კარგსა თუ სოციალურ ჩაგვრაზე ჩივის. თუმცა, აღმოსავლეთის მთის კუთხეების ერთხმიანი სიმღერებისაგან განსხვავებით, სადაც ვერბალური ტექსტი აშკარად პრიორიტეტულია მუსიკალურთან შედარებით, ქართლ-კახურ „ურმულებში“ წინა პლანზე მუსიკალური გამომსახველობა მოდის, რომელიც ზუსტად ეხამება სიმღერის ღირებულ შინაარსს. ზოგიერთი მკვლევარი „ურმულს“ მგზავრული სიმღერების ჟანრად განიხილავს, იღია ზურაბიშვილი მას „ფიქრის სიმღერას“ უწოდებს...

„ურმულის“ მუსიკალურ გამომსახველობას განსაზღვრავს მინორული მიხრილობის, მეტრულ-რიტმულად შეუზღუდავი, ფართო დიაპაზონის მელოზმატური მელოდია, რომელშიც მაღალი ტენსიტივიდან კილოური საყრდენისაკენ დაღმავალი ტიპის მოძრაობა სჭარბობს. ქართული სიმღერისათვის დამახასიათებელი იმპროვიზაციულობა „ურმულებში“ განსაკუთრებით თვალსაჩინოა.

„ურმული“ (ისევე, როგორც „ოროველა“) სხვა შრომის სიმღერებისაგან განსხვავებით, მეტრულ-რიტმული თავისუფლებით ხასიათდება, რაც იმით აიხსნება, რომ შემსრულებელი ფიზიკურად არ შრომობს, ის შრომის პროცესის პასიური მონაწილეა (ზის დატვირთულ ურემზე, რომელსაც ხარი ეზიდება). მელოდიური და მეტრულ-რიტმული თავისუფლება განაპირობებს „ურმულების“ ფორმასაც.

მათ მუსიკობრივი აღნაგობა აქვთ, თვით მუსიკა კი გაფართოებულ პერიოდებს წარმოადგენს.

„ურმულისათვის“ დამახასიათებელია ყოველი მუსიკის სხვადასხვა სიმადლეზე დაწყება, რაც ქართლ-კახური სიმღერების თვისებაა. განსაკუთრებით თვალშისაცემია მოდულაცია კვარტით ქვევით.

შეიძლება ითქვას, რომ ერთხმიანი „ურმული“ ქართლ-კახეთის „საკუთარი“ სიმღერაა, რადგან ის საქართველოს არც ერთ სხვა კუთხეში არაა დაფიქსირებული. თუმცა, დასავლეთ საქართველოში, კერძოდ კი, სამეგრელოში, მეურმის რამდენიმე სამხმიანი სიმღერა გვხვდება: „მეურემეშ ობირუ“ (მეურმის სიმღერა), „მეურემე“, „ჩელა“ (მეურმის სიმღერა, ჩელა – ხარის სახელია), „მა დო ჩქიმი არაბა“ (მე და ჩემი ურემი), ხოლო შალვა მშველიძეს ჩაწერილი აქვს გურული „ურმული“. მეგრული „ურმულები“, სევედიანი ხასიათითა და ვერბალური ტექსტის შინაარსით, რომელიც მეურმის ფიქრებსა და დარდს გამოვცემს და ღირიკული ხასიათით ქართლ-კახურ „ურმულებს“ ენათესავება, გურულ „ურმულს“ კი მხოლოდ ტექსტი აქვს სოციალური შინაარსის, სხვა მხრივ, ესაა ტიპური გურული სიმღერა ორი ტრიოს ორპირული შესრულებით, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო ქართლ-კახური „ურმულების“ ხასიათსა და მუსიკალურ გამომსახველობასთან.

ქართლსა და კახეთში ლამის ყველა სოფელში ურმულის სხვადასხვა ვარიანტებს მღეროდნენ, მეტიც, თითქმის ყველა სახელგანთქმულ მომღერალს „ურმულის“ საკუთარი ვარიანტი ჰქონდა. ამ თვალსაზრისით, „ურმულთა“ სიმრავლე ქართლ-კახეთში შეიძლება გურიაში „ხასანბეგურების“ ვარიანტთა სიმრავლეს შევადაროთ.

ნინო ციციშვილის აზრით, აღმოსავლეთ საქართველოს სასიმღერო მუსიკალური ფოლკლორი, კერძოდ, „გრძელი“ ქართლ-კახური სიმღერები და ოროველა-ურმულები, ერთი მხრივ, ხარისხობრივად სრულიად განსხვავდება დასავლეთ საქართველოს ყველა სასიმღერო ჟანრისაგან, მეორე მხრივ კი, ნათესაობას ამჟღავნებს ამიერკავკასიისა და ცენტრალური აზიის მონოდიურ კულტურებთან, რაც საფუძველს იძლევა, ვივარაუდოთ, რომ მათი ჩამოყალიბება დაკავშირებული უნდა იყოს უძველეს მიგრაციულ პროცესებთან, კერძოდ, ინდოევროპული ტომების მოსვლასთან ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე.

„ურმული“ საინტერესოა არქაული და მაღალგანვითარებული აზროვნების თანაარსებობის თვალსაზრისითაც. როგორც ერთხმიანი სიმღერა, რომლის ტექსტის მნიშვნელოვან ნაწილს შინაარსს მოკლებული გლოსოლალიები ქმნის („არალუ“, „არალო“, „არი-

არაღე“, „პარაღაღო“, „იაღაღი“, „იაღაღო“), „ურმული“ ქართული მუსიკალური ფოლკლორის არქაულ პლასტს განეკუთვნება, თუმცა, ამავედროულად, მელოდიის იმპროვიზაციულობით, მეტრულ-რიტმული თავისუფლებითა, მოდულაციების სიჭარბითა და კილოური განვითარების დონით ეს სიმღერა მაღალმხატვრული აზროვნების ნიმუშად გვევლინება.

რთული, ორნამენტებით უხვად გაჯერებული მელოდია ცნობილი კახური „ჩახვევებით“, კილოური „სიმერყევე“, მოდულაციების სიჭარბე, მეტრულ-რიტმული თავისუფლება „ურმულს“ სპეციფიკურად რთულსა და ძნელად შესასრულებელს ხდის, იმპროვიზაციული ტექნიკის მაღალ დონეზე ფლობას მოითხოვს. ალბათ, სწორედ ამითაა გამოწვეული ის გარემოება, რომ ეს სიმღერა თანამედროვე ანსამბლების რეპერტუარებში ნაკლებად ფიგურირებს.

ქართველ კომპოზიტორებსა და ფოლკლორისტებს – დ. არაყიშვილს, ზ. ფალიაშვილს, გრ. ჩხიკვაძეს, მ. ჟორდანიასა და ა.შ. სხვადასხვა დროს „ურმულის“ არაერთი ვარიანტი ჩაუწერიათ ქართლსა თუ კახეთში. თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ „ურმულის“ სანოტო ტრანსკრიპცია, მისი იმპროვიზაციული, მელიზმატურ-ორნამენტული მელოდიის „წყალობით“, მხოლოდ მიახლოებით გამოსატავს სიმღერის რეალურ ჟღერადობას, რასაც თვით ჩამწერებიც მიუთითებენ შენიშვნების სახით.

მოამზადა მაკა ხარძიანმა

ურმული

ჩანერილია დ. არაყიშვილის მიერ
ქართლი, 1901 წ.

Andante

და - ლა - ლი ია - ლა - ლი და - ლა - ლო და

ad libit.

ნე-ტა-ვი, ჩე-მო დე-და-ო. დაგ-ბა-დე-ბიყავ ქა-ლი - (ა) - ო,

Moderato

ა ა ა ა ო ა - გე - ბი გა-მათ - ხო-ვებ - დი, (და)

poco accel.

შორს წა - მიყ-ვან - და ქმა - რი - (ა) - ო

poco ritard.

ა - ლუ ა-ლა - ლუ ა-ლა-ლუ ა - ლა-ლო კა - მე - ჩო,

accel.

შე - ნი მე - ხრე ვარ, კა - მე - ჩო!

აღალაღი, ალაღაღი, ალაღაღო და!
ნეტავი, ჩემო დედაო,
დაგბადებყავ ქალი(ა)ო,
ეგება გამათხოვებდი (და),
შორს წამიყვანდა ქმარი(ა)ო,
ალუალაღუ, ალაღუ, ალაღო, კამეჩო!

კამეჩო, შენი მეხრე ვარ,
სახრე მიჩირავს ხარხარი,
ასე გაგიხდი გვერდებსა,
როგორც წითელი ჭარხალი.

ორივე გუშინ დავკარგე
ჩემი ლომა და მითარა,
ნეტავი ღვინით დამათრო,
ლამაზ ქალებთან მიმთარა

რედაქტორი:
მაკა ხარძიანი

მთარგმნელი:
მაია კაჭკაჭიშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა:
მაკა ხარძიანი
ლევან ვეშაპიძე

© ვანო სარაჯიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის
ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, 2013

მისამართი: საქართველო, თბილისი, 0108, გრიბოედოვის ქ. №8/10.
tel: (+995 32) 2998953, ფაქსი: (+995 32) 2987187
ელ-ფოსტა: polyphony@polyphony.ge; polyphony@conservatoire.edu.ge;
www.polyphony.ge

eISSN 1512-228X

ბიულეტენის შემდეგი ნომერი გამოვა 2013 წლის დეკემბერში